

Listy

Ročník 32
Cena 30 Kč / 1,20 €

4
2025

SLOVÁKOV A ČECHOV, ktorí chcú o sebe vedieť viac

- Igor Otčenáš – Vydať správu o stave človeka a sveta: rozhovor Listov – Andrej Bán
- Peter Cabadaj – Človek potrebuje k životu aj zázrak (50. výročie úmrtia filmového režiséra Ela Havettu) • Anna Sláviková – Mgr. Elena Holičková ArtD. – Na jej zvonivý hlas publikum nezabúda • Vladimír Dubeň – 70 rokov Hviezdoslavovho Kubína • Alojz Kontrik – Svätý Dominik v zbierkach Kysuckého múzea • Peter Kozma – Umelá inteligencia • Iva Poláková – Karol Plicka – Obrazy zeme • Igor Otčenáš – Slovenská a česká knižnica • Jarmila Wankeová – Oslovenie tvorivých ľudí prinieslo výsledky • Príloha Študentské listy – Anežka Vrbová, Klára Vokálová – Z východného Slovenska do slezského Bruntálu • Katarína Bobovčáková – Tradícia ochotníckeho divadla na Kysuciach • Vyhlásenie tém Pražskej medzinárodnej konferencie slovenských a českých stredoškôľakov k 80. výročiu ukončenia II. svetovej vojny na rok 2025 •

Výber zo slovenských programov na apríl a máj 2025

Programy DOMUS SM v ČR, z.s. a Slovenského inštitútu

7. apríla 17 hod.

DNM knižnica

Veľká noc a jej zvyky a tradície u národnostných menšín

Pripravili DOMUS SM v ČR a ANM vďaka podpore MK ČR a Magistrátu hl. m. Prahy.

11. apríla 14 hod.

Gymnázium Tachov

Úvodný seminár k ukončeniu II. svetovej vojny 1945

Pripravili Mgr. Iva Váňová a Helena Nosková DOMUS SM v ČR, z. s. vďaka podpore MŠMT.

16. apríla 18 hod.

Slovenský inštitút v Prahe, Hybernská 1

Premietanie filmu Invalid

Slovensko 2023. Vstup zdarma, rezervácia nutná na si.prague@mzv.sk.

22. apríla 14 hod.

Gymnázium Bruntál

Seminár k ukončeniu II. svetovej vojny 1945 v regióne

Pripravili Mgr. Antonín Zgařar a PhDr. Helena Nosková DOMUS SM v ČR, z. s. vďaka podpore MŠMT.

27. apríla 15 hod.

Divadlo Minor, Vodičkova 6, Praha 1

Staré divadlo Karola Spišáka v Nitre

Podľa oceňovanej knižnej predlohy Hlava v hlave od D. Böhma a O. Buddeusa.

25. – 30. apríla

Slovenský inštitút, galéria

Výstava 3T 3tretiny Tradícia × Technológia × Tvorba

Vizuálne umenie. Vystavujúci autori / vystavujúce autorky:

Študentstvo Katedry úžitkového umenia Vysokej školy výtvarných umení v Bratislave.

5. mája 17 hod.

Kaviareň DNM

Spomienka na oslobodenie Československa 1945

Prednáška s diskusiou Mgr. et Mgr. Zdenko Maršálka, Ph.D.,

moderuje PhDr. Helena Nosková, CSc., ukážky číta MgA. Viera Kučerová.

Pripravil DOMUS SM v ČR vďaka podpore MK ČR a Magistrátu hl. m. Prahy.

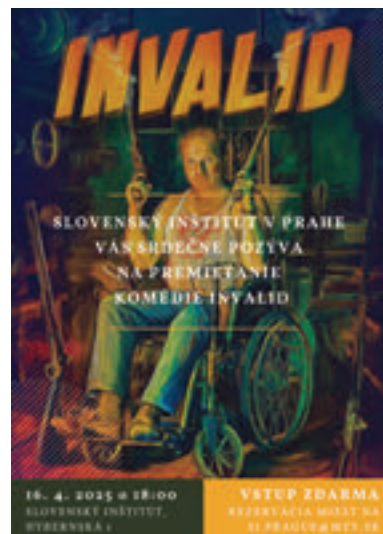
15. – 18. mája

Výstavišťa, Křižíkovy pavilony, Praha 8

30. Mezinárodní knižní veletrh Praha a Literární festival

Na ktorom sa uskutoční beseda so slovenským spisovateľom Petrom Juščákom 15. mája o 17 hod., stretnutie pri stánku DNM.

Uvedené programy pripravené DOMUS SM v ČR sa uskutočnia vďaka finančnej podpore MK ČR, Magistrátu hl. m. Prahy a MŠMT v ČR, ktorú udelili projektom DOMUS SM v ČR.

Slovo redaktora

Veľká noc tajomná i vojnová

Tajomný býval dátum Veľkej noci, nebol stály a vypočítaval sa podľa jarného splnu. Súvisel s židovským Pesachom, dávnym sviatkom židovských pastierov. Aj farbenie vajčiek bolo jeho súčasťou, nesmeli chýbať horké byliny, pečený baránok, prvorodený zo stáda, obetovaný Jehovovi. K našim zvykom patrilo baránok z vyšľahaného, alebo aj kysnutého cesta, varená šunka, klobásy, na východe pascha z kysnutého cesta s tvarohom, farbené vajčká. Tieto i ďalšie jedlá boli obsahom košíka, ktorý rodiny nosili na Veľkonočnú nedeľu k posväteniu do kostola. Až po návrate z kostola, po dlhom pôste, mohla rodina jesť veľkonočné jedlá s určitými zažitými zvykmi. Prvé sa jedlo vajčko, ktorým otec-hospodár podelil všetkých členov rodiny, aby zaistilo svornosť po celý rok.

V apríli roku 1945 na Slovensku neoficiálne skončila II. svetová vojna. 4. apríla bola oslobodená Bratislava a Veľká noc vtedy pripadla na 2. – 4. apríla. Východné Slovensko bolo už oslobodzované od januára až do marca. V priebehu apríla boli oslobodené ďalšie časti Slovenska. Žilinu oslobodila Červená armáda a 1. československý armádny zbor 30. apríla. Vtedy už boli ukončené ďalšie jarné zvyky, z ktorých najvýznamnejší bol Jurský deň, 24. apríla. Bol dňom pastierov, pretože v tento deň sa vyhánal dobytok z celej dediny na pašu. Oplýval mnohými zvykmi z pastierskych kultúr. Pred sv. Jurom sa svätil deň sv. Marka, keď ľudia z dediny spolu s farárom vychádzali do polí a svätili zo zeme vychádzajúce obilie. Na 1. mája ráno malo každé dievča nájsť pred svojím oknom bielu brezu so zeleným vrškom ozdobenú fábormi.

Do akej miery sa aprílové zvyky dodržiavali aj v roku 1945, dnes už vieme len sčasti. Veľa mládencov ale aj dievčat sa ešte nevrátilo z totálneho nasadenia, koncentračných táborov, muži ešte neboli demobilizovaní... Ale jedno bolo isté – blížil sa koniec II. svetovej vojny, katastrofy, ktorá postihla ľudí v uplynulých rokoch. Rozpadli sa rodiny, dedinské pospolitosti a mnohé z tradícií sa nevrátili.

Krásnu a pokojnú Veľkú noc Vám žela redakcia.

Helena Nosková

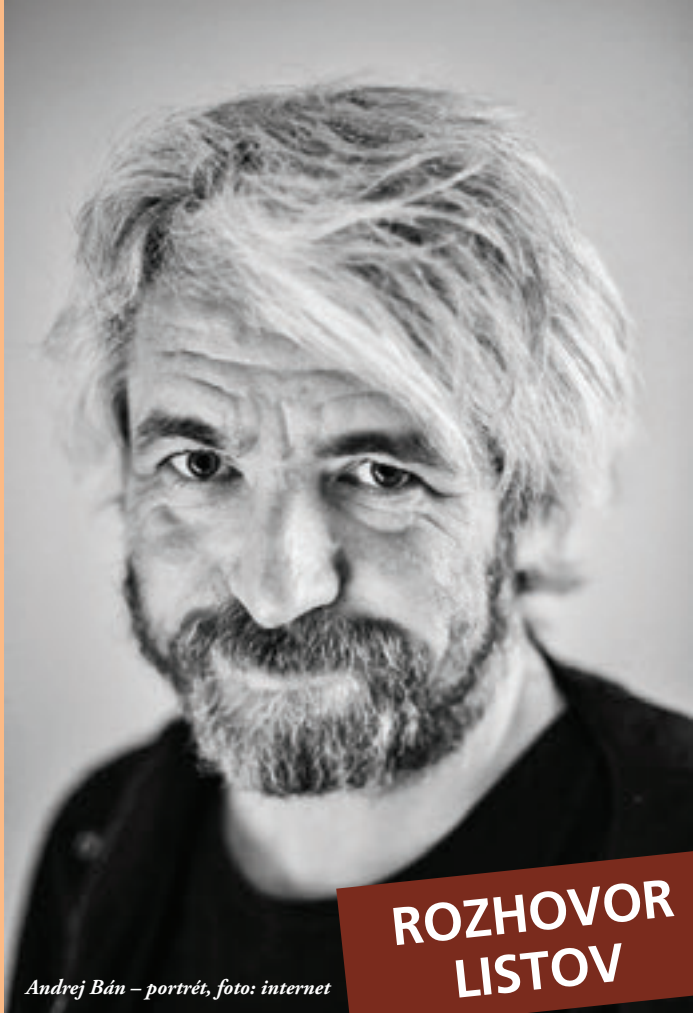
Ilustrácia: Dominika Sládková Paštéková

OBSAH

Vydať správu o stave človeka a sveta	
Rozhovor Listov – Andrej Bán	2
Igor Otčenáš	
Človek potrebuje k životu aj zázrak	
(50. výročie úmrtia filmového režiséra Ela Havettu)	5
Peter Cabadaj	
Mgr. Elena Holičková ArtD.	
Na jej zvonivý hlas publikum nezabúda.....	8
Anna Sláviková	
70 rokov Hviezdoslavovho Kubína	10
Vladimír Dubeň	
Svätý Dominik v zbierkach Kysuckého múzea	12
Alojz Kontrik	
Umelá inteligencia	14
Peter Kozma	
Karol Plicka – Obrazy zeme	16
Iva Poláková	
Slovenská a česká knižnica	18
Igor Otčenáš	
Oslovenie tvorivých ľudí prinieslo výsledky	20
Jarmila Wankeová	
Príloha Študentské listy	21
Z východného Slovenska do slezského Bruntálu	
Anežka Vrbová, Klára Vokálová	
Tradícia ochotníckeho divadla na Kysuciach	
Katarína Bobovčáková	
Vyhlásenie tém Pražskej medzinárodnej konferencie slovenských	
a českých stredoškôľakov k 80. výročiu ukončenia II. svetovej	
vojny na rok 2025	

Listy Slovákov a Čechov, ktorí chcú o sebe vedieť viac

Vydáva: Dokumentačná a muzejní středisko slovenské menšiny v ČR v spolupráci s Klubom slovenskej kultúry a Slovensko-českou spoločnosťou
• Sídlo redakcie: Vocelova 602/3, 120 00 Praha 2 • Číslo 4/2025 pripravili: šéfredaktorka PhDr. Helena Nosková, CSc., tel.: 603 824 370, zodpovedný redaktor a grafická úprava Milan Šmíd, tel. 604 545 555, redakcia – Eva Belzová, Ing. Eva Zajíčková, CSc. • Výtvarná spolupráca: Dominika Sládková Paštéková • Redakčný kruh: Miroslav Brocko, Mgr. Martin Guzi, PhDr. Slavomír Michálek, DrSc., PhDr. Radovan Čaplovič, Toňa Revajová • E-maily: noskova@usd.cas.cz, listy@franklin.cz • Rozširuje DOMUS SM v ČR, Klub slovenskej kultúry a Česká pošta, s.p. • Internetovú verziu nájdete: www.klubsk.net • LISTY vychádzajú vďaka podpore MK ČR a ÚSZ SR • DTP: Studio Franklin • Tlač: Tiskárna Triangl • Do tlače odovzdané 7. 4. 2025 • Registrácia vydavateľa časopisu LISTY – Dokumentačná a muzejní středisko slovenské menšiny v ČR: MK ČR E 6584 • ISSN 1213–0249 • Cena jedného výtlačku je 30 Kč/1,20 € • Ročné predplatné 120 Kč prijíma Dokumentačné a múzejné středisko slovenskej menšiny v ČR a KSK na adrese redakcie a čísle účtu 43-4323110237/0100 • Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú • Akékoľvek rozširovanie celku aj častí textov v elektronickej alebo v papierovej verzii podlieha schváleniu vedenia DOMUS SM v ČR a KSK • Foto na titulnej stránke: Štefan Černý, Veľkonočný motív

Andrej Bán – portrét, foto: internet

ROZHOVOR LISTOV

Andrej Bán (1964, Bratislava) je slovenský dokumentárny fotograf, reportér a publicista. Vyštudoval ekonómiu na Národohospodárskej fakulte Vysokej školy ekonomickej a žurnalistiku na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Od roku 1987 pracuje pre slovenské a zahraničné médiá, pričom sa zameriava na reportáže z krízových oblastí, ako sú Kosovo, Izrael, Gruzínsko, Afganistan, Pakistan, Ukrajina či Haiti. V roku 1999 spoluzaložil organizáciu Človek v ohrození, ktorú viedol trinásť rokov. Je autorom viacerých kníh, vrátane Iné Slovensko (2005), Kosovo (2008), Na juh od raja (2016), Slon na Zemplíne (2018) a Trochu oheň, trochu voda (2019). Jeho najnovšou fotoknihou je Ukrajinské leporelo (vyd. Slovart). Andrej Bán získal viacero ocenení za svoju prácu, vrátane deviatich Novinárskych cien. Prezidentka Zuzana Čaputová mu v roku 2020 udelila za mimoriadne zásluhy o demokraciu a jej rozvoj, ľudské práva a slobody a ich ochranu Rad Ľudovíta Štúra II. triedy.

Vydať správu o stave človeka a sveta

► Ako ste sa dostali k fotografovaniu?

Môže za to moja rečová vada. Už ako chlapec na základnej škole som mal problém vysloviť niektoré slová začínajúce sa na spoluhlásky. Tak som sa utiahol do seba a miesto jazykom som sa začal vyjadrovať obrazom. Fotografiou. Otcovi som zobral jeho legendárny sovietsky bakelitový foťák Smena a ako desať či dvanásťročný som začal fotiť. A od samého začiatku som začal fotiť ľudí, nikdy nie krajinky a už vôbec nie akty. Inšpirovali ma okrem iného vtedajšie skvelé fotografické časopisy ako Magazin československej fotografie, Revue československej fotografie. Boli tam hlavne príbehy, profily fotografov; na rozdiel od dnešných médií o fotografii, ktoré sú najmä o technickej stránke, o pixeloch a podobne, a tá ma už nezaujímá.

► Ktorí fotografovia vás v tej dobe najväčšmi inšpirovali?

Paradox toho času bol v tom, že aj keď sme žili za železnou oponou, v spomínaných časopisoch boli uverejnené profily a výbery z diel hlavne francúzskych fotografov, Nemcov, ale aj sovietskych vojnových fotografov. Išlo najmä o členov legendárnej agentúry Magnum.

► Hovoríte, že od samého počiatku ste začali fotiť ľudí. Vyberali ste si svoje typy, svoje charaktery?

Mali sme chalupu v Čiernom Balogu, kde som si urobil tmavú komoru a vyvolával filmy. Fotil som rôznych valachov, bačov. Veľmi ma v tej dobe oslovovali fotky Martina Martinčeka, v tej dobe bol myslím nakrútený aj Hanákov film Obrazy starého sveta, ktorý ma hlboko ovplyvnil svojou hutnou obraznosťou. Dlhú dobu som fotil klasickú dokumentárnu fotku, reportážna prišla neskôr. A k tomu, keď som sa zamestnal v médiách, som začal aj písať. Bolo to v českom týždenníku Mladý svět. Redakcia ma v tom povzbudila a odvtedy som vlastne, povedané športovou terminológiou, obojručný.

► Vo všeobecnom povedomí ste sa zapísali predovšetkým ako fotograf vojnových konfliktov...

Dlhú dobu som ním nebol, vlastne som o tom ani neuvažoval. Tá moja cesta k vojnej fotografii sa začala až počas revolučných udalostí v Rumunsku. Tam nebola Nežná revolúcia, ako u nás, ale krvavá. S kamarátom sme tam vyrazili na nákladiaku s liekmi. Priviezli sme ich do známeho centra odporu proti Ceaușescovi v meste Temešvár a tam som po prvý raz uvidel masový hrob. Tam som sa chtiac-nechtiac dostal do styku so skutočným násilím, s jeho tragickými dôsledkami.

► Čo to s človekom urobí, keď je konfrontovaný s niečím takým, ako je násilná smrť?

Vo mne sa zrejme v tej konfrontácii niečo otvorilo, nejaká hrádza, o ktorej som netušil, pretože som pocítil čosi ako výzvu tie vojnové či bojové tragédie zaznamenávať. Hoci dlho po tej rumunskej skúsenosti som sa tejto téme nevenoval. Čo neznamená, že som to prijímal nejakou mechanicky, naopak, veľmi sa ma to dotýkalo a dodnes som na všetko také veľmi citlivý. Prvorade je pre mňa to, že som svedok dôležitých udalostí, som „očami“ svojho diváka a čitateľa.

► **Ako viem, stali ste sa fotografom premien v slovenskej spoločnosti. Čo vás k tomu viedlo?**

Súviselo to s tým, s čím som začínal: zaujímal ma človek. V tej dobe sa v spoločnosti diali prevratné veci, také, ktoré menili sociálnu dynamiku a spoločenské vzťahy. Začal som fotografovať náboženské púte. Fascinovali ma fotky českej fotografky Markéty Luskáčovej či Josefa Koudelku. K vojnovej fotke som sa vrátil práve pri tejto práci, keď som bol fotiť pút v meste Medžugorje v Bosne-Hercegovine. V tej dobe sa ešte na Balkáne bojovalo a niekto mi ponúkol, že ma zvezie do Mostaru, ktorý leží neďaleko. Na rieke Neretve ešte prebiehali boje medzi Chorvátmi a moslimami. To bola moja druhá skúsenosť s fotením v bojovej zóne.

► **Významné miesto vo vašej dokumentárnej fotografii hrá Kosovo. Je v tom niečo individuálne?**

Samozrejme, to súvisí s tým, čo sa v tom čase dialo na Balkáne. Do Kosova som sa po prvý raz dostal v roku 1999 so známym čes-

kým fotografom Janom Šibíkom. Fotili sme spoločne pre český týždenník Reflex. V Kosove som po prvý raz videl, čo to znamená ľudský exodus, keď jednej noci prešlo cez hraničný priechod medzi Kosovom a Albánskom tridsaťtisíc ľudí, v drvivej väčšine žien a detí. Na toto som si spomenul skoro o dvadsať rokov neskôr, keď som videl exodus ukrajinských žien a detí po napadnutí Ukrajiny Ruskom vo februári 2022. Stál som vtedy na hranici ako prikovaný celý deň a celú noc, nikdy na to nezabudnem.

► **Mala takáto skúsenosť okrem zbierania fotografického dokumentárneho materiálu u vás aj iný presah?**

Spoločne s priateľmi sme založili humanitárnu organizáciu Človek v ohrození podľa vzoru českej organizácie Človek v tísiň. Dnes funguje a je to jedna z najlepších humanitárnych organizácií na Slovensku. To ma teší. Je to úspešný príbeh, lebo hoci sme my, zakladatelia, už dávno preč, organizácia stále funguje.

► **Ako novinár a šéf Človeka v ohrození ste zrejme začali intenzívne jazdiť do konfliktných zón...**

Presne tak. Jazdil som tam čiastočne ako humanitárny pracovník, napríklad po zemetrasení do Iránu, po cunami na Srí Lanku, a do bojových zón napríklad na Blízkom východe čiastočne aj ako novinár. To boli najintenzívnejšie roky môjho života aj ako fotografa.

► **Medzitým sa vyvíjala aj fotografická technika. Zmenilo sa v týchto súvislostiach niečo aj u vás?**

Veľký zlom u mňa nastal, keď som si kúpil kvalitný aparát a večer som zistil, že sa s ním dá aj telefonovať. To hovorím s nadsázkou. Svoju najnovšiu knižku o následkoch ruskej agresie na Ukrajine, nazvanú Ukrajinské leporelo, som nafotil na smartfóne. To je dnes zrejmy trend, dnes už aj na prestížnom podujatí World Press Photo vyhrávajú ceny amatéri s fotkami zo smartfónov.

► **Povedzte nám niečo o genéze tejto knihy, ktorej recenziu sme uverejnili v marcovom čísle Listov...**

Z vlastného rozhodnutia som pre Denník N fotil od začiatku ruskej agresie vo februári 2022 vojnu na Ukrajine, hlavne jej dôsledky. Neplánoval som fotky vydať knižne, mali to byť ilustrácie k mojim reportážam, ale napokon sa ukázalo – a záujem malo aj moje vydavateľstvo Slovart – že by z toho mohla byť kniha. Kniha

vyšla symbolicky zhruba okolo tisícého dňa ruskej agresie na Ukrajinu. Absolvoval som s ňou besedy v tucte miest na Slovensku, prevažne na východe, a myslím, že sa to stretlo s pozitívnou odozvou.

► **Čo ste sa ako fotograf, svedok toľkého ľudského utrpenia, krviprelievania a tragédií, dozvedeli o svete a čo ste sa dozvedeli o sebe?**

Ani jedno a ani druhé zistenie nebolo a nie je radostné. Niektorí ľudia si myslia, že som nejaký masochista s potrebou ukazovať to zlé. To je však veľmi skreslený obraz – a nielen o mne, ale aj o všetkých, ktorí podávali vizuálne či verbálne správy o tom, čo je to vojna a čo je to zabíjanie. Všetci moji priatelia doma i v zahraničí, ktorí to robia, sú naopak citliví ľudia. Našou a teda aj mojou esenciálnou príčinou, prečo to robíme: vydať správu o stave človeka a sveta. Kým bude svet svetom a kým budú ľudia, zaznamenávajúci neupravenú realitu – najmä dnes, keď sme zaplavení manipuláciami a lžami, ale aj úpravami prostredníctvom umelej inteligencie – kým budú ako trubadúri v stredoveku, chodiaci od dediny k dedine (ako hovorí špičkový brazílsky fotograf Sebastiao Salgado), bude dôležité zaznamenávať, čo sa deje, prečo sa to deje a ako sa to deje.

► **Myslíte si, že to má stále zmysel? Niekedy totiž to množstvo vizuálnych informácií z vojnových konfliktov pôsobí až kontraproduktívne: je toho tak veľa, že ľudia rezignujú a posolstvo „od dediny k dedine“ nemusia prijímať...**

Má to zmysel. Už aj preto, lebo vojna vypukne ako lusknutie prstom. Napríklad na Balkáne sa vojny začali tým, že starí komunisti zrazu objavili, že jeden je Srb, druhý Chorvát... Rozložili si mapy, povedali si, že toto je moje, toto tvoje, a keď sa nedohodli, tak bol oheň na streche. Etnické hranice sa nezhodovali s politickými, začala sa verbálna ofenzíva – ešte neboli sociálne siete – objavili sa ľudia s darom reči a charizmou, ako napríklad Vojislav Šešelj, a tie ideologické kliše či heslá pretavili do skutočnej vojny.

► **A čo ste sa dozvedeli o sebe?**

O tom je čiastočne aj film Jara Vojteka Raj na zemi, ktorý nakrúcal som mnou štyri roky. Chodil som mnou do Kosova, do Iraku, do Turecka, do Sýrie. Okolo roku 2011 sa to všetko, čo som videl, čo som prežíval, prejavilo na mojom duševnom zdraví. Dlhé roky som si to nevedomoval, že to všetko ma vnútorne rozožieralo. Hromadilo sa to vo mne, zaplňalo to moje vedomie i podvedomie, vynárali sa mi pred očami všetky tie hrôzy, čo som videl. Zistil som, že to nezmizne a ak sa človek dostatočne nechráni, tak to môže skončiť aj tragicky. Naučilo ma to, že som strašne zraniteľný.

► **Niektó by mohol povedať, že ide vlastne o dobrodružstvo...**

Čiastočne iste. Ale keď vás, ako sa mi stalo, vlečú bojovníci Hamasu niekam, čo vôbec netušíte kam a prečo, v tej chvíli to už nie je o dobrodružstve, ide vám vlastne o život. Takéto situácie sa nevyhnutne musia podpísať na vašej psychike. V danej chvíli to zvládnete, funguje dopamín či adrenalin, ale lekári dobre vedia, že najhoršie stavy prídu potom – volá sa to posttraumatická porucha. Ja sa s tým vlastne vyrovnávam dodnes.

► **Napriek tomu, že sa to všetko podpísalo na vašom psychickom zdraví, že sa narušila vaša viera**

v ľudskosť a dobro, stále sa ako fotograf i novinár tejto tematike venujete? Čo je stále vaším motívom?

Poviem to pateticky: je to stále to isté. Vedomie, túžba, motivácia vydať svedectvo o svete okolo nás. Vedomie, že moje rozprávanie, reportáže, fotky ľudí stále zaujímajú. Rád chodím za čitateľmi a nemusia to byť práve tí, s ktorými si politicky či ideovo rozumiem. Naopak, práve títo ľudia sú pre mňa dosť zásadným dôvodom, prečo sa stále venujem tomu, čo robím viac ako polovicu života. Vysvetľujem im, rozprávam, čo som videl, že to všetko je realita, že kam vedú nezmyselné malichernosti, aké následky môžu mať zdanlivo nevinné nacionalistické či rasové reči. Voliči extrému sú mi odporní, ale stále si myslím, že chodiť za nimi – pokiaľ vás chcú počúvať a nejde im výlučne o fyzickú či verbálnu konfrontáciu – má význam.

► **Čo plánujete ako služobne takmer najstarší slovenský fotograf plus novinár plus publicista plus spisovateľ robiť v dohľadnej budúcnosti?**

Ak mi zostane ešte dosť duševných a fyzických síl, tak by som chcel chodiť po Slovensku, od dediny po dedinu, od krčmy po krčmu, ako ten salgadovský trubadúr a hovoriť o všetkom, čo som zažil a videl.

► **Čo ste sa po štyridsiatich rokoch aktívnej činnosti naučili o Slovensku? Nehádzeme hrach na stenu?**

Nemám na to uspokojivú odpoveď. Viem len jedno: pri osobných stretnutiach som nikdy nedával najavo nejaké pohrdanie. A vždy sa mi podarí niekoho nájsť, kto chce a vie počúvať. Otázkou je, či si z toho niečo zoberú. Ale verím, že to má zmysel.

*Za rozhovor ďakuje Igor Otčenáš
Foto: archív A. Bána*

Človek potrebuje k životu aj zázrak

(50. výročie úmrtia filmového režiséra ELA HAVETTU)

Filmový a televízny režisér, scenárista, fotograf, výtvarník, grafický dizajnér, literát i príležitostný herec Elo Havetta (nar. 13. 6. 1938 vo Veľkých Vozokanoch) patril bezpochyby k najväčším talentom moderného slovenského umenia. Vedno s vrstovníkmi a kamarátmi Jurajom Jakubiskom a Dušanom Hanákom bol príslušníkom kultovej československej novej vlny a reprezentantom autorského filmového experimentu magických 60. rokov minulého storočia. Začiatkom februára 2025 uplynulo päťdesiat rokov od jeho predčasného úmrtia v dôsledku diagnózy zvanej normalizácia...

Tvorcova biografía prezrádza, že v rokoch 1953 – 1957 študoval na Škole umeleckého priemyslu v Bratislave – sprvu rezbárstvo, potom prestúpil na fotografický odbor.

Od roku 1961 študoval filmovú réžiu na FAMU v Prahe v ročníku Karla Kachyňa. Štúdium ale formálne nedokončil, lebo neodovzdal požadovanú teoretickú časť diplomovej práce... Ako študent FAMU nakrútil Elo (Eliáš) Havetta dokumentárne tituly *Mikulášsky občasník* (1961 – 1963), *Gotická manéž pro jedného* (1962), *Svätá Jana* (1963), *Život na divoko* (1964) a televíznu inscenáciu *Obéd v trávě* (1964). O najdôležitejších filmoch toho obdobia bude reč na inom mieste.

Mimoriadne všestranný tvorca písal aj poviedky, fejtóny, texty piesní, skeče, glosy, kooperoval s kultúrnymi časopismi, krátko pôsobil ako výtvarný redaktor vo vydavateľstve Smena, v rokoch 1968 – 1972 bol režisérom Slovenského filmu, následne Československej televízie Bratislava (1973 – 1975).

Slávnosť v botanickej záhrade

Vôbec prvý film nakrútil so spolužiakom Jurajom Jakubiskom v priebehu bratislavských stredoškolských liet (16-milimetrová snímka *Šupka a Šupáci*, 1957). Neskôr, počas štúdia na FAMU, zaujal Havetta krátkometrážnym titulom *34 dní absolútneho pokoja* (1965), ktorým výrazne rozšíril formálne i obsahové hranice nášho súvekeho filmového dokumentu. V uvedenom filme nie

je dôležité mechanické plynutie času. Oveľa podstatnejšie sú metamorfózy nálad, vnútorné pnutie, atmosféra letnej horúčavy, pocit samoty... Režisér invenčne poukázal na odvrátenú tvár moderného mýtu o návrate človeka do lona prírody.

Finitný Havettov študentský titul *Předpověď: nula* (1966), charakteristický subjektívizáciou rozprávania, je pôsobivou autentickou výpoveďou o generácii, ktorá si na pozadí rozporuplných spoločenských procesov a dejov hľadá svoje autonómne miesto v živote. Mimochodom, hlavnú rolu v tejto komediálne ladenej 49-minútovej snímke stvárnila mladá Iva Janžurová.

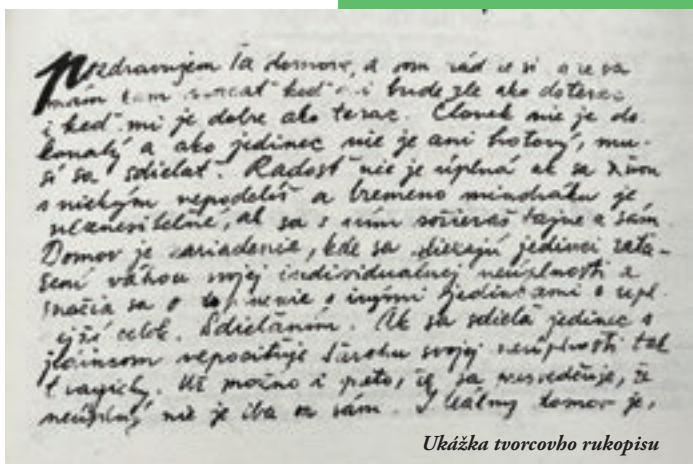
Už v školských filmoch sa svojbytno prejavil Havettov cit pre výtvarnú zložku obrazu, ako i sklon k spontánnej hravosti a funkčnej improvizácii. Túto autorskú líniu režisér prehĺbil a umocnil v dlhometrážnom hranom debute *Slávnosť v botanickej záhrade* (1969). Kameramanom vizuálne fascinujúceho poeticko-lyrického opusu je dnes už 81-ročný Dodo Šimončíč. Mozaikovitý rozprávanie o krčmárke Márii a svetobežníkovi Pierrovi, ktorý svojím návratom obráti naruby pokojný idylický kolorit rodnej vinohradníckej dediny Babindol a naučí jej obyvateľov vychutnávať si slobodu domova, možno charakterizovať ako farebnú féeriu o potrebe zázraku v ľudskom živote. Dramatickosť sujetovej zložky nie je taká dôležitá ako prenikavá intenzita zážitku a čistota emócií. Čarovné filmové dielo plné živej

Z filmu *Slávnosť v botanickej záhrade* (1969)

Elo Havetta: *Ženy* (fotografia, 1960; v zbierkach Slovenskej národnej galérie)

Ukážka tvorcovho rukopisu

Z filmu *Lalie poľné* (1972)

Režisér pri nakrúcaní. Za kamerou je najbližší spolupracovník Dodo Šimončič (1969)

Z filmu *Lalie poľné* (1972)

energie, fantazijných línií, imaginácie a nespútaných prejavov umeleckej kreativity ocenila aj kritika. Elo Havetta za svoju „poetiku karnevalizácie“ získal v mimoriadne silnej konkurencii Striebornú sirénu na prehliadke českých a slovenských filmov v Sorrente (1969).

Lalie poľné

Druhý celovečerný hraný opus *Lalie poľné* (1972), nakrútený podľa námetu a scenára režisérovo blízkeho priateľa Vincenta

Šikulu na základe jeho prózy *Nebýva* na každom vršku hostinec, založil Havetta na princípe polyfónnej hudobnej skladby. Majstrovská snímka, ktorej kameramanom bol opäť Dodo Šimončič, otvorene a bez zbytočných ornamentov zobrazuje, ako dôsledky ničivej dlhotrvajúcej vojny poznačili myslenie, správanie a konanie jednoduchých ľudí.

Neopakovateľnú atmosféru príbehu dotvárajú všadeprítomní mrzáci, otrhaní tuláci, ľudia bez domova a príbuzných. K celkovému umocneniu autenticity a sugestívnosti

zobrazovaného prostredia výrazne prispelo angažovanie tzv. *naturščikov* (nehercov). Vedenie bratislavskej Koliby na kontrolnej projekcii nariadilo Havettovi vystrihnutie záverečnej sekvencie filmu – letecký záber z pohľadu postavy, skáčucej z kostolnej veže. Zaskočený režisér kategoricky odmietol akceptovať takýto surový zásah do finálneho tvaru diela, čím sa dostal do ešte väčšej nemilosti „strážcov ideologickej čistoty“ vtedajšieho socialistického umenia. Dôsledky na seba nenechali dlho čakať: ani jeden z pripravených scenárov už Havetta režijne nikdy nerealizoval (Pod zem, pod zem, Adam Šangala a iné)! Proti vlastnej vôli sa stal vyhnancom v rodnej krajine. Pre normalizačnú mašinériu bolo totiž neakceptovateľné, aby vo svojej umeleckej dráhe mohol pokračovať slobodomyselný tvorca nezviazaný sieťami direktívnych smerníc, oportunitizmu, konvencií a stereotypných modelov správania.

Zhodne s kritikou možno konštatovať že „Lalie poľné sú jedným z najvýznamnejších diel slovenskej kinematografie“. Originálny film pritom vznikol už v čase rozbehnutej ťaživej normalizácie. Na premiéru svojho druhého celovečerného filmu musel režisér čakať tri roky. Realizáciu odkladali byrokratické prekážky nových schvaľovacích komisií, ktoré posudzovali Havettove námety skôr na základe poučení z krízového vývoja a osobných sympatií, ako umeleckej kvality...

Pohrávanie sa s obrazovou rečou, filmové citácie, príbeh rozbitý na menšie epizódy, hrdinovia z okraja spoločnosti – to všetko je funkčne a ucelene spojené v Havettovom rukopise i poetike diela, ktoré patrí ešte do obdobia konca „zlatých šesťdesiatych“ a vzhľadom na význam v kontexte slovenskej kinematografie nepozná časové ohraničenie. Lalie poľné reprezentovali Československo na celosvetovo známom festivale v Benátkach, kde ich kritika prijala výsostne kladne. To však doma nezavážilo. Film hneď putoval do trezoru a stal sa tak spolu s Hanákovými Obrazmi starého sveta labuťou piesňou dnes už legendárnej československej novej vlny.

Ráďte vstúpiť!

Záverečnú tvorivú etapu Havettovho života vyplnilo režijné pôsobenie v bratislavskej redakcii televízneho vysielania pre deti a mládež (1973 – 1975). V jeho rámci nakrútil päť častí obľúbenej cyklickej relácie *Lastovička* a 15 pokračovaní originálneho magazínu *Ráďte vstúpiť!* (s podtitulom O mladom filme pre mladých). Aj napriek tomu, že k realizácii každej časti potreboval písomný súhlas, bol magazín zbavený akýchkoľvek ideologických kontextov. Precízny výber tém a atraktívna forma ich stvárnenia spôsobili, že *Ráďte vstúpiť!* i *Lastovička* majú charakter interesantnej reflexie určitých problémov a osobitostí tých zložitých čias. Normalizačný režim umožnil Havettovi nakrútiť ešte zopár televíznych inscenácií a filmových dokumentov (*Dve lásky skromného Púchovčana*, 1973; *Všade stretneš mladých ľudí*, *Škoda lásky*, oba 1974...).

Menej sa vie, že Elo Havetta bol aj dobrým fotografom a príležitostným hercom. Inšpiratívne tiež zasiahol do vývinu v oblasti grafického dizajnu. Od prvej polovice 60. rokov kooperoval ako grafik a ilustrátor s časopismi *ABC pionierov*, *Kamarát*, *Mladá tvorba*, *Prúd*, *Slovenské pohľady* (výtvarne spracoval prvé číslo ich jubilejného 80. ročníka v roku 1964). Medzi posledné opusy tejto proveniencie patrí návrh plagátu a bulletinu k svojmu filmu *Lalie poľné*. Vrcholom fotografickej tvorby je bezpochyby diapolyekran *Stvorenie sveta*, ktorý bol

Elo Havetta: *Untitled* (fotografia, 1960; v zbierkach Slovenskej národnej galérie)

Z filmu *Slávnosť* v botanickej zábrade (1969)

súčasťou československej expozície na pamätnej svetovej výstave Expo '67 v kanadskom Montreale.

Z rozsahovo veľkej literárnej činnosti spomenieme poviedku *Pochod svätých*, uverejnenú v zborníku *Signál '63*. V roku 1969 bol Havetta jedným z 26 šéfredaktorov legendárnej prílohy *Mladej tvorby Infarkt*. Až 26 šéfredaktorov naraz zabezpečovalo, že jeden cenzúrou odvolaný mohol byť okamžite nahradený ďalším...

Obet normalizácie

Žiaľ, zatrpknutý a psychicky labilný Elo Havetta odišiel z tohto sveta priskoro – vo veku nedožitých 37 rokov a v čase najtuhšej normalizácie, ktorej bol doslova a do písmena obeťou (zomrel 3. 2. 1975 v Bratislave). Dva dlhometrážne hrané filmy, ktoré po sebe tvorca zanechal, však patria bez akýchkoľvek pochybností k umeleckým klenotom modernej slovenskej, respektíve československej kinematografie.

Peter Cabadaj

ZDROJ fotografií: *archív autora*

Na jej zvonivý hlas publikum nezabúda

Takmer tridsať rokov patrila k špičkovým sólistkám opery v Slovenskom národnom divadle. V repertoári mala party najvýznamnejších svetových i našich hudobných skladateľov, akými sú: Bach, Haydn, Mozart, Beethoven, Verdi, Wagner, z našich slovenských autorov Suchoň, Cikker. Operná speváčka – sopranistka a pedagogička, docentka, Mgr. ELENA HOLIČKOVÁ ArtD. oslávila nedávno 75. narodeniny.

Pochádzate z rodiny, v ktorej sa nikto profesionálne muzike nevenoval a počúvanie vážnej hudby pravdepodobne nebolo koníčkom ani rodičov, ani vašej sestry. Bola cesta k tomuto žánru pre vás priveľmi kľukatá a zdĺhavá?

Áno, bola. Ku klasickej hudbe som sa dostala vlastne až počas môjho štúdia na konzervatóriu.

Bol pred siedmimi desaťročiami život na Kysuciach, kde ste sa v tamojšej dedinke Staškov narodili, ťažký?

Päť rokov po druhej svetovej vojne bol život ťažký všade, nielen na Kysuciach. Ale z detstva mi zostala spomienka na kraj, kde si ho ľudia uľahčovali spevom, to bola moja prvá hudobná škola. Spievanie bolo prirodzené tak ako dýchanie. Staškov leží uprostred krásnej kysuckej prírody, z ktorej sme sa odsťahovali do otcovho rodiska pri Nitre, keď som mala deväť rokov. Potom som tam chodila už len na prázdniny k mojej milovanej babinke.

Prečo ste sa rozhodli učiť sa hrať na flaute?

Môj otec, amatérsky hudobník, no veľmi nadaný samouk, mal kapelu, v ktorej som začala už v štrnástich rokoch spievať a popritom ma učil hrať na klarinete, lebo mal predstavu, že si spolu zahráme dixieland (on hral okrem iného na trúbke). A tak som sa prihlásila na konzervatórium na spev a na klarinet, ibaže ma nevzali ani na jedno a ponúkli mi možnosť študovať hru na flau-

tu. Až vo vyšších ročníkoch som mohla mať spev ako vedľajší predmet.

Po skončení bratislavského konzervatória ste šli na Vysokú školu múzických umení a vyštudovali ste operný a koncertný spev u erudovanej profesorky Márie Kišonovej-Hubovej. Ako si spomínate na jej pedagogické kroky?

Pani profesorka Mária Kišonová-Hubová ma naučila v prvom rade byť prísna a náročná sama voči sebe. To vyplývalo z jej životných postojev a skúseností. Pri štúdiu operného spevu je veľmi dôležité porozumenie medzi pedagógom a žiakom a my sme ho – po počiatkových ťažkostiach – našli do tej miery, že som jej hodiny spevu využívala ešte dlho po skončení školy už počas môjho pôsobenia v divadle. Vďačím jej za perfektnú technickú prípravu a rady ohľadne výberu repertoáru.

Zúročili ste niektoré jej rady a postupy, aj keď ste neskôr začali učiť vy?

Každý žiak je do istej miery ovplyvnený svojím pedagógom, aj keď sa k tomu pripájajú už aj jeho vlastné umelecké a životné skúsenosti. Čiže áno, využívala.

Po absolutoriu na VŠMU ste dostali atraktívnu ponuku, a tak ste v roku 1978 nastúpili ako sólistka do SND v Bratislave...

Rusalka

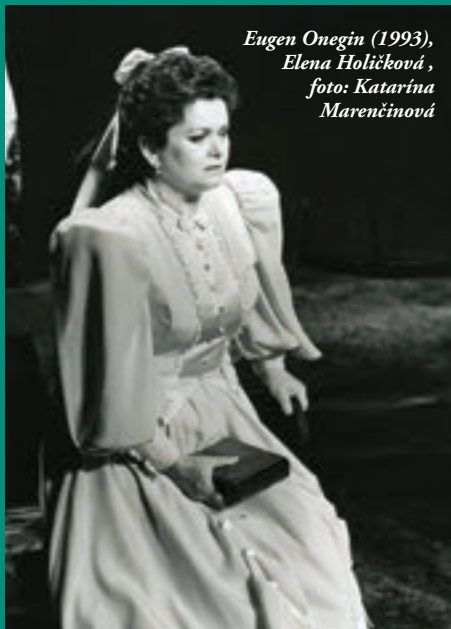

S Jánom Cikkerom

Elena Holičková

Eugen Onegin (1993),
Elena Holičková,
foto: Katarína
Marenčinová

Adriana Lecouvreur,
Elena Holičková,
foto: Dušan Hegedúš

Atraktívna ponuka zo SND prišla po speváckom konkurze, na ktorom sa zúčastnili viacerí uchádzači. Ja som tam už predtým hosťovala ako študentka v menších úlohách. Elévsku zmluvu ponúkli mne a Petrovi Mikulášovi, s ktorým sme vtedy vyhrali Medzinárodnú spevácku súťaž Antonína Dvořáka v Karlových Varoch vo svojich kategóriách.

Medzitým ste sa však zúčastnili na viacerých speváckych kurzoch v zahraničí: v Taliansku, Nemecku. Bolo priveľmi obtiažne dostať sa v časoch socialistických študovať do západných krajín? Čo vám tieto pobyty poskytli?

Boli to krátkodobé pobyty, letné spevácke kurzy. Do toskánskeho mesta Siena chodili pravidelne študenti spevu z VŠMU a tiež z Českej republiky. Dnes majú študenti omnoho viac možností, ale aj finančne náročnejších. Tieto pobyty pomáhajú rozšíriť si repertoár, ale prinášajú aj nové skúsenosti, priateľov, rozhľad a pohľad na umenie.

Pamätáte si ešte na prvú rolu, ktorú ste na javisku našej prvej scény spievali?

Áno, moja prvá postava v SND bol Koledník, jeden z Troch kráľov v opere Martin a slnko od Tibora Freša. Vybrali nás vtedy šesť dievčat z VŠMU. Potom prišli ešte pred konkurzom ďalšie ponuky podobného charakteru.

Počas 30 rokov ste tých postáv stvárnil vyše 60, či už šlo o veľké, hlavné alebo menšie. Jednou z nich bola aj úloha kniežacej netere Alžbety – predstaviteľky čistej lásky v nádhornej opere R. Wagnera Tannhäuser (r. 1994). Aké pocity ste mali pri poznávaní Wagnerovej hudby, o ktorej mnohí tvrdia, že je priveľmi ťažká na počúvanie?

Toto stretnutie s Wagnerovou hudbou bolo jediné v mojom repertoári. Väčšinou som spievala slovanský repertoár, Čajkovského, Smetanu, Dvořáka, Janáčka, Suchoňa, Cikkera, no aj Mozarta, Pucciniho, Verdiho či iných svetových skladateľov a pri tomto stretnutí som si uvedomila, koľko krásnej hudby nám interpretom môže uniknúť, keď sa s ňou nestretieme priamo na pódiu.

Krátko po nástupe do SND ste ako hosť vystupovali v novo-zrekoštruovanom Národnom divadle v Prahe. Ako vás české publikum prijalo?

Veľmi dobre. Po rekonštrukcii Národného divadla som spievala prvé predstavenie Predanej nevesty v úlohe Mařenky. Už aj predtým som chodila do Prahy pravidelne hosťovať, najprv v Stavovskom divadle, neskôr v spomínanej „Zlatej kapličke“ (ND Praha). Pražské publikum ma pri hosťovaní SND s predstavením Dalibor neobvykle odmenilo aplauzom do plynúcej hudby po náročnom výstupe Jitky.

Mali ste možnosť vystupovať s prvotriednymi sólistami, akými boli Peter Dvorský, Martin Babjak. Stalo sa niekedy, že ste nenašli spoločný názor na interpretáciu trebárs dueta?

Nie, nestalo. Názorovými úskaliaми interpretácie nás vždy bezpečne previedol dirigent.

Odchod z divadla asi nebol pre vás bezbolestný, no spevu ste sa nevzdali. Začali ste učiť na Divadelnej fakulte VŠMU techniku hlasu na katedre herectva...

Príležitosť vyučovať techniku hlasu budúcich hercov na VŠMU som využila v posledných rokoch môjho pôsobenia na javisku SND. „Spoločné princípy techniky hovoreného slova a umeleckého spevu“ boli zároveň témou mojej habilitačnej prednášky, ktorou som získala titul docent (predchádzal mu titul ArtD.) Snažila som sa, aby študenti pochopili, že základom správneho používania hlasového aparátu aj v hovorenom slove je práca s dychom a hľadanie rezonancií. Po odchode z divadla som pokračovala v pedagogickej činnosti aj na Konzervatóriu v Bratislave vyučovaním operného a koncertného spevu. Neskôr som pôsobila ako docentka aj na Akadémii umení v Banskej Bystrici, opäť vyučovaním techniky hlasu na katedre herectva.

Čomu sa v súčasnosti venuje uznávaná sólistka, ktorá reprezentovala naše hudobné umenie neraz aj v zahraničí a získala viacero prestížnych ocenení?

Oddychu.

Anna Sláviková
Foto: archív SND

70 rokov Hviezdoslavovho Kubína

LaNo, Bratislava – Spevy z Kalevaly, réžia A. Skořepová (2008)

Hviezdoslavov Kubín je najstaršou a zároveň najznámejšou recitačnou súťažou na Slovensku. Toto celonárodné kultúrne podujatie, inak nazývané aj ako vysoká škola umeleckého prednesu, oslávilo v minulom roku už 70. výročie od svojho vzniku. A práve jeho histórii, od prvých ročníkov až po súčasnosť, je venovaná aj nová kniha Jaroslavy Čajkovej a autorského kolektívu, ktorú vydalo Národné osvetové centrum v Bratislave. Táto rozsiahla publikácia mapuje detailne nielen dejiny Hviezdoslavovho Kubína, ale aj spoločenské udalosti, ktoré jeho jednotlivé ročníky zásadným spôsobom ovplyvnili.

Prírodnosť poézie pri rôznych spoločenských udalostiach, či už to bolo narodenie dieťaťa, sobáš alebo posledná rozlúčka zo zosnulým, mal na našom území dlhodobú tradíciu. Recitačné súťaže na šľachtických dvoroch sa konali už v stredoveku, neskôr sa hovorené slovo stalo súčasťou skúšok na evanjelických a jezuitských školách v Uhorsku a snáď najväčší rozvoj zaznamenalo v období bernolákovcov či štúrovcov, kedy sa začalo recitovať už aj v slovenskom jazyku. V roku 1922 sa pod záštitou Matice slovenskej a novovzniknutého Ústredia slovenských ochotníckych divadiel začali organizovať divadelné preteky vrátane prednášok. Významný slovenský básnik, literárny kritik a publicista Štefan Krčméry, ktorý zároveň vykonával funkciu tajomníka Matice slovenskej, sa zaslúžil o vznik tzv. deklamačných závodov pre prednes poézie alebo dramatických monológov. V roku 1929 sa tejto celonárodnej súťaži v Martine zúčastnilo 49 recitátorov z rôznych kútov Slovenska.

Prvý ročník Hviezdoslavovho Kubína sa však uskutočnil na základe výnosu Povereníctva školstva až v roku 1954. Označenie súťaže bolo I. celoslovenská súťaž žiakov jedenásťročných a pedagogických škôl v recitácii a umeleckom čítaní a konala sa v improvizovaných podmienkach telocvične Jedenásťročnej strednej školy v Dolnom

Kubíne. Recitátori si mohli vyberať texty iba z povinne určeného okruhu autorov, väčšinou šlo o štúrovcov či P. O. Hviezdoslava. Prvý ročník mal na základe konštatovania hodnotiacej komisie 37 účastníkov a jedným z prvých víťazov bol aj známy slovenský herec Oldo Hlaváček s textom od Nikolaja V. Gogoľa Mŕtve duše.

Od roku 1955 bola recitačná súťaž oficiálne pomenovaná ako Hviezdoslavov Kubín a patronát nad ňou prevzalo okrem Povereníctva školstva aj Povereníctvo kultúry. Podujatie sa zároveň stalo súčasťou III. ročníka Súťaže ľudovej umeleckej tvorivosti, čím sa rozrástlo o okresné a krajské kolá. Druhý ročník ovládli recitátori ako Peter Mikulík, Karol Strážnický, Olga Rúfusová, Marta Svarinská, Štefan Olha, Eduard Heger, Štefan Halás alebo Vlado Minarovič. Zaujímavosťou bolo, že víťazi postúpili na československý Festival ľudovej umeleckej tvorivosti, ktorý sa konal v rámci I. celoštátnej spartakiády v Prahe. V ďalších ročníkoch priniesli do Dolného Kubína veľmi dobrú úroveň prednesov bratislavskí recitátori z dramatických krúžkov a rozhlasovej družiny. Z mnohých z nich neskôr vyrástli veľké umelecké osobnosti ako napríklad Július Satinský, Ľubo Roman, Eva Mária Chalupová, Ľubomír Feldek, Soňa Valentová a ďalší. Od tretieho ročníka súťaže si recitátori vyberali po dva povinné tex-

ty a víťazi postupovali do Čiech na prehliadku Jiráskov Hronov, čo trvalo až do roku 1959. Šiesty ročník, ktorý by sa dal nazvať aj krízovým, priniesol ešte ďalšie zásadné zmeny. Na post poverenika školstva a kultúry nastúpil Vasil Biľak a Slovenský dom ľudovej umeleckej tvorivosti sa premenoval na Osvetový ústav. Pre Hviezdoslavov Kubín to nebolo príliš priaznivé obdobie, pretože celonárodné vyvrcholenie súťaže sa namiesto Dolného Kubína presunulo na Wolkrov Prostějov a z Kubína sa stala iba dobrovoľná prehliadka recitátorov, ktorí prijali účasť. V roku 1960 sa Hviezdoslavov Kubín dokonca nekonal vôbec, čo bol historický precedens, ktorý sa už nikdy neopakoval. Avšak aj toto kritické obdobie priviedlo do Kubína jednu výraznú generáciu recitátorov ako Jozef Mladoň, jeho dcéra Mária Mladoňová, Žarka Ambrušová, Jana Straková-Kamenistá, Dana Špaleková, ktorých talent sa niesol celou nasledujúcou dekádom súťaže. Štrnásť ročník v roku 1968 bol poznamenaný búrlivou atmosférou, ktorá sa odrážala v celej spoločnosti. Prizma okupácie Československa vojskami Varšavskej zmluvy, samozrejme, neobišla ani Hviezdoslavov Kubín. Na dramatické udalosti účastníci reagovali akousi skrytou revoltou prostredníctvom publikovaných úvodníkov, úvah alebo esejí. Úvodný program k výročiu vzniku republiky v dramaturgii a réžii Jána Kamenistého bol koncipovaný z veršov o slobode a láske k rodnej zemi od autorov Jána Hollého, P. O. Hviezdoslava alebo Miroslava Válka a z veršov priamo evokujúcich augustové udalosti od Vojtecha Mihálika alebo Jána Štrassera. Tento turbulentný rok priniesol ale aj jednu pozitívnu zmenu a tou bolo, že sa súťaže začali zúčastňovať aj recitátori v detských kategóriách. Nasledujúce obdobie bolo poznamenané „normalizáciou“ a kultúrne ideologickou konsolidáciou spoločnosti. Prínosom však bolo, že sa do súťaže začali čoraz viac zapájať divadlá poézie. Veľmi úspešnými súbormi v 70. rokoch boli Študentské divadlo z Prešova, vedené Karolom Horákom, Plastické divadlo z Trnavy, vedené Ivanom Kováčom alebo Lyrické divadlo z Bratislavy. V 80. rokoch k nim pribudli Divadlo za múrom zo Zlatých Moraviec, vedené Milošom Laukom alebo EX Divadlo 9 zo Zvolena. Recitátori si okrem pôvodných slovenských textov a sovietskych autorov začali čoraz častejšie vyberať aj zahraničných literátov. Zo začiatku to boli hlavne revoluční básnici ako napríklad Pablo Neruda, ale postupne sa začínali objavovať aj predstavitelia „beat generation“ ako Gregory Corso, Lawrence Ferlinghetti alebo Allen Ginsberg a neskôr to boli francúzski, nemeckí alebo anglickí autori ako Jacques Prévert, Tristan Corbière, Jean Cocteau, Rainer M. Rilke, Hans Sachs, E. A. Poe, Roger McGough a ďalší. V porotách zasadli jazykovedci Jozef Mistrík a Ján Findra, ďalej básnik Ján Buzássy, rozhlasový redaktor Ernest Weidler, novinár Ján Ka-

menistý, režisér Martin Porubjak alebo lekár Richard Veselý. V tomto relatívne stabilnom období, ktoré trvalo až do Nežnej revolúcie v roku 1989, aj napriek cenzúre a všadeprítomným spolupracovníkom Štátnej bezpečnosti, sa tiež objavilo niekoľko talentovaných interpretov umeleckého slova. Medzi nimi treba určite spomenúť Evu Jenčíkovú, Marcela Šusteka, Petra Vilhana, Martu Vilhanovú, Vladu Sadílka, Soňu Behulovú, Petra Zemaníka, Svetozára Sprušanského, Lubicu Stuhlovú alebo Janu Skořepovú. Porevolučné zmeny sa začali naplno prejavovať v roku 1991, kedy sa v snahe obmedziť centralizáciu v krajine začali rúcať zavedené inštitúcie ako krajské osvetové strediská, zlučovali sa okresné osvetové strediská a sieť nižších stupňov súťaže Hviezdoslavov Kubín sa rozpadala. Paradoxne to zvýšilo v rámci celoslovenskej prehliadky záujem diváckej obce, avšak úroveň prednesov tomu nezodpovedala. Pri výberoch textov sa zdvihla vlna záujmu recitátorov o zahraničných autorov, ale ich interpretácia sa odohrávala v jednej rovine bez kontrapunktu a výraz nezodpovedal podstate textov. Kvalitu si udržali aspoň divadlá poézie ako napríklad bratislavský súbor LaNo s českým režisérom Janom A. Pitínským, neskôr s Alexandrou Skořepovou, ďalej senické Zádrapky pod vedením Anny Gamanovej, Divadlo Ka z Tvrdošína s režisérom Dušanom Vicenom alebo súbor Anofeles Ami z Bánoviec nad Bebravou vedený Silvestrom Lavříkom. V roku 2001 sa po deväťročnej prestávke vrátila do Národného osvetového centra odborná pracovníčka pre umelecký prednes Jaroslava Čajková a v dramaturgii recitátorov nastupoval nový prúd angažovanosti za riešenie problémov nového storočia, čo zodpovedalo aj práci s textom. Začal sa klásť oveľa väčší dôraz na detský prednes, a to vytvorilo priestor pre detské divadlá poézie, ktoré mali záujem nielen o vlastnú prezentáciu, ale aj vzájomnú konfrontáciu. V roku 2006 dokonca dostal detský prednes možnosť vystúpení všetkých víťazov krajských kôl a bol mu pridelený vlastný lektorský zbor. Z detských divadelných súborov sa do histórie v tomto období asi najlepšie zapísali Bastri-guly z Veľkého Kýru. Čo sa týka kategórií mládeže a dospelých, tak najväčšími stálicami nového storočia sa stali napríklad Peter Hort, Anna Hortová, Mária Schumerová, Veronika Mészárosová, Ingrid Záchorecová, Magdaléna Vilhanová alebo Iveta Kloptová. Jubilejný 70. ročník súťaže v roku 2024 sa niesol v duchu uvažovania o slobode a neslobode, čo je pre dnešnú dobu opäť veľmi aktuálna téma. Hviezdoslavov Kubín bol v priebehu svojej úctyhodnej histórie vždy schopný odolávať rôznym ideovým, spoločenským či ekonomickým nástrahám. Verme, že zostane takýmto ostrovčekom umeleckej slobody ešte po dlhé desaťročia.

Text: *Vladimír Dubeň*, foto: *K. Chmel a archív J. Čajkovej*

Porota 63. HK vo chvíli oddychu – E. Reiselová, A. Vrzák, P. Zemaník, M. Majerníková-Koval a S. Pariláková

Svätý Dominik

v zbierkach Kysuckého múzea

Súčasťou každodenného života v minulosti bolo presvedčenie človeka o existencii reality presahujúcej ľudský rozmer. Religiozita, prítomná vo vedomí a konaní obyvateľov Kysúc, prestupovala ich vnútorným aj vonkajším svetom a zrkadlila sa vo vnímaní sveta i v bežnej činnosti. Významnou mierou determinovala duchovnú a sociálnu kultúru regiónu a svoj odraz našla aj v materiálnej kultúre, čoho dôkazom je zbierkový fond Kysuckého múzea Etnografia 1, ktorý obsahuje 6 181 zbierkových predmetov a tematicky je členený do dvanástich zbierok.

Svätý obrázok – svätý Dominik

Jeho najväčšiu časť tvoria sakrálné predmety, ktoré súvisia s religiozitou a ľudovou zbožnosťou Kysučanov v minulosti. Z časového hľadiska dokumentuje obdobie 18. až 20. storočia, v ktorom obyvatelia Kysúc boli takmer všetci rímskokatolíckeho vierovyznania.

Fond Sakrálie, ktorého kurátorom je PhDr. Alojz Kontrík, je tematicky rozdelený na 61 zbierok, ktorých súčasťou je 1 697 ks zbierkových predmetov. Fond sa ešte člení na dve základné skupiny: Sakrálné predmety a Púťové (Sväté) obrázky. V prvej skupine má zastúpenie 840 ks sakrálnych predmetov v 22 jednotlivých zbierkach. Z nich najväčší počet (236 ks) tvorí zbierka Obrazy sakrálné. K najstarším a najhodnotnejším predmetom patrí oltárny obraz Svätý Dominik prijíma ruženec. Pôvodne bol umiestnený v baro-

kovo-klasicistickej kaplnke Panny Márie Ružencovej v Zborove nad Bystricou, postavenej pravdepodobne v 1. štvrtine 19. storočia a po zriadení stálej expozície v prírode prevezenej do Múzea kysuckej dediny v Novej Bystrici-Vychylovke.

Obraz bol získaný do zbierok v roku 1993 a je vystavený v spomínanej kaplnke.

Autorom obrazu, namaľovaného olejovými farbami na plátne, je neznámy školený majster. Vzhľadom na celkový charakter obrazu, jeho výrazové prostriedky a farebnosť ide o produkciu menej známej dielne. Dielo vykazuje rustikalizované prvky a jeho vznik možno datovať do 1. polovice 19. storočia. Masívny drevený rám so šírkou 15 cm je pásovo profilovaný a natretý svetlookrovou a striebornou farbou. Samotný obraz je vysoký 92 cm a široký 79,5 cm. V rokoch 1998 až 1999

bol zreštaurovaný akademickým sochárom Jozefom Mundierom z Čadce.

Dielo je súdobým dokladom interpretácie náboženskej témy, ale aj preberania ustálených ikonografických vzorov. Ústredná scéna zachytáva svätého Dominika, kľačiaceho pred Pannou Máriou s Ježiškom, ktorá mu podáva ruženec ako jeho hlavný atribučný znak. Podľa legendy sv. Dominik mal videnie, v ktorom mu Panna Mária darovala retaz s guľôčkami a vyzvala ho k novému spôsobu modlitby žaltára. Preto sa traduje, že modlenie ruženca zaviedol práve sv. Dominik; v skutočnosti bol ruženec známy už predtým, ale v inej podobe. Je však známe, že v 15. storočí boli dominikáni jeho najhorlivejšími ohlasovateľmi a po stáročia sa podieľali na šírení ruženca a zdôrazňovaní katolíckej viery v jeho silu.

Oltár v Kaplnke Panny Márie Ružencovej v Múzeu kysuckej dediny vo Výchyllovke

Kaplnka Panny Márie Ružencovej zo Zborova nad Bystricou v Múzeu kysuckej dediny vo Výchyllovke

Ďalším atribútom sv. Dominika je pes s horiacou pochodňou v pysku, ktorá ožaruje zemeguľu. Vychádza to z legendy, podľa ktorej svätcová matka mala pred Dominikovým narodením prorocký sen o psovi, ktorý pochodňou zapáľuje svet. Pes mal symbolizovať jej syna a zapálená pochodeň vieru, ktorú mal šíriť medzi ľuďmi. Od toho malo byť odvodené aj svätcovo meno (z latinského Domini canis – „Pánov pes“), ale jeho skutočný význam je zasvätený Pánovi. Príslušníci Rehole (bratov) kazateľov – Ordo (Fratrum)

Praedicatorum, ktorú založil sv. Dominik v roku 1215, používali na svoje označenie aj latinský výraz Dominicans (dominikáni), preto ich prezývali tiež Domini canes („psi Pána“), ktorému sú oddaní. Ich heslom bola Pravda – Veritas.

K atribútom Dominika Guzmána, ktorý sa narodil cca roku 1170 v meste Caleruega v Kastílii (Španielsko), zomrel 6. augusta 1221 v Bologni (Taliansko) a za svätého bol vyhlásený v roku 1234, patrí aj hviezda (nad hlavou). Podľa legendy ju videli žiariť z jeho hrude pri

jeho krste, preto je považovaný aj za patróna astronómov (popri krajčiroch). Pri svätcových nohách je položená kniha ako odkaz na poslanstvo evanjelia a túžbu kázať pre spásu duší. Scénu odovzdávania ruženca dopĺňa pozdĺžny rad bielych kvetov (ľalií) ako znak čistoty. Dôležitosť výjavu a jeho slávnostný charakter podčiarkuje prítomnosť kľačiaceho anjela, hrajúceho na harfe.

Osobitnú pozornosť si zo zbierkotvorného hľadiska zasluhuje aj obojstranný obraz na voskovanom plátne, ktorý bol súčasťou kostolnej zástavy. Na jednej strane je vyobrazená Ružencová Panna Mária a na druhej strane svätý Dominik, kľačiaci pred Pannou Máriou s Ježiškom na rukách. Obraz pochádza z 1. polovice 20. storočia a do zbierok bol získaný v roku 1997 v lokalite Stará Bystrica. Jeho výška je 47,5 cm a šírka 39 cm. Ďalším zaujímavým artefaktom, ktorý bol získaný do zbierok Kysuckého múzea v roku 2000 a tematicky súvisí s oboma spomínanými, je svätý obrázok s vyobrazením modliaceho sa sv. Dominika pred ukrižovaným Kristom. V spodnej časti obrázku je nápis: SAN DOMENICO DI GUZMAN. Na reverze je vytláčené požehnanie novokňaza Filipa Zuzčáka z roku 1969. Obrázok má rozmery 10 cm × 5,8 cm. Vytláčený bol v Taliansku a miestom jeho nadobudnutia je Kysucké Nové Mesto.

PhDr. Alojz Kontrík

Foto: archív Kysuckého múzea

Obraz z kostolnej zástavy – svätý Dominik

Umelá inteligencia

Umelá inteligencia (v angličtine „Artificial Intelligence“, skratene AI) je obecné definovaná ako schopnosť mechanických zariadení (robotov) a super výkonných počítačov s príslušným programovým vybavením vykonávať ľudskú činnosť: tvoriť, uvažovať, rozhodovať sa, riadiť, plánovať. Umelá inteligencia (AI) v užšom slova zmysle je špecifický odbor informatiky, ktorý sa zaoberá tvorbou sofistikovaných počítačových systémov, zdrojových kódov a grafických kariet. Tieto systémy umožňujú riešiť zadané komplexné úlohy, medzi ktoré patria najmä klasifikácia a rozpoznávanie súborov, napríklad zvukov a obrázkov (vo forme „pixelov“) a písaných textov (vo forme „bitov“) a taktiež umožňujú používateľom rozhodovať, riadiť a plánovať na základe vložených dátových súborov veľkého rozsahu. Príkladom jednoduchej AI sú napríklad internetové vyhľadávače Google alebo Yahoo; to sú „virtuálni asistenti“ so zameraním na riešenie jedinej špeciálne definovanej úlohy.

Príkladom pokročilej obcej AI je tzv. „chatovanie“, písomná alebo hlasová komunikácia dvoch alebo viacerých subjektov pomocou počítačov, to jest vyhľadávanie odpovedí a informácií na zadané otázky. V súčasnosti je najznámejšou a najpoužívanejšou aplikáciou takéhoto AI „konverzačného robota“ ChatGPT americkej spoločnosti OpenAI. Celosvetová prevádzka ChatGPT stojí denne zhruba milión amerických dolárov a jeho používanie je spoplatnené. Avšak za mesačné predplatné asi 150 USD pokročilí používatelia tejto aplikácie AI majú možnosť vyťažiť maximum z prístupu k veľkému súboru údajov a ich používaniu, ako aj k ich ďalšiemu spracovaniu, napríklad pri tvorbe písomných dokumentov a správ. Zároveň majú možnosť si overovať svoje vlastné odpovede, čo je veľká výhoda modelov AI.

Americkému ChatGPS konkuruje umelá inteligencia z Číny, chat DeepSeek sa od začiatku roku 2025 stáva jedným z najvýznamnejších modelov AI na svetovom trhu informatiky. Umožňuje tzv. „generatívnu umelú inteligenciu“ (modely sa špecializujú iba na konkrétnu úlohu), pomocou otvoreného zdrojového kódu a na rozdiel od svojich konkurentov je jeho používanie bezplatné. Tento otvorený („open source“) model umožňuje používate-

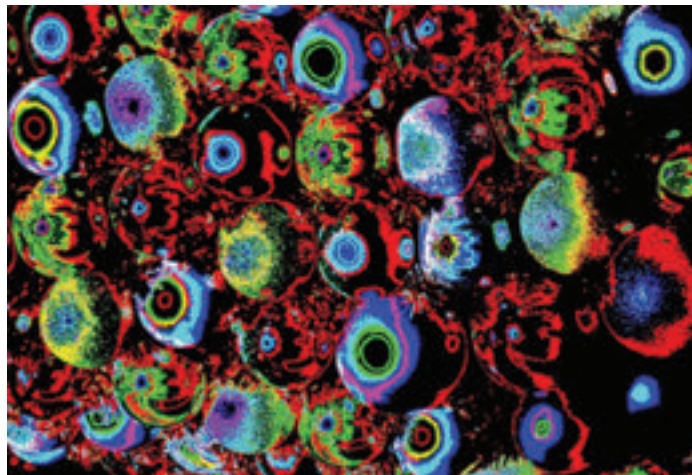
lom vniknúť do jeho vnútornej štruktúry a jej ďalší rozvoj podľa nových konkrétnych smerov. Otvorený zdrojový kód DeepSeek takto zaisťuje inovácie a je veľkým prínosom na rozvoj modelov AI. Toto je jeho prednosťou pred dosiaľ používanými modelmi komunikácie AI s uzatvorenými kódmi. Okrem toho, že sú otvorené, majú i ďalšiu výhodu v tom, že sú zadarmo, za prístup k nim nie je treba platiť; používateľovi postačí, ak sa dostane na jeho webové stránky alebo si stiahne aplikáciu do mobilu a vyhovie jeho požadovaným výzvam. Nevýhodou je, že DeepSeek podlieha čínskej regulácii, a preto zásadne nepodáva vetované informácie (napríklad o politickej situácii medzi Čínou a Taiwanom) a riadi sa skutočne veľmi prísnyimi pravidlami čínskej vlády v oblasti geopolitiky. S tým súvisí samozrejme aj otázka propagandy čínskej ideológie. Umelá „open source“ inteligencia z Číny s databázou 600 miliárd čísel, a k tomu ešte zadarmo, predstavuje veľmi lákavú ponuku pre používateľov, ktorí si ani nemusia uvedomovať, že taktiež svoje údaje posielajú cez DeepSeek priamo do Číny. V tejto súvislosti je na mieste upozorniť na skutočnosť, že obecná AI si všetky otázky a odpovede zaznamenáva do pamäti, preto sa odporúča žiadnemu „chatu“ neposkytovať citlivé alebo dokonca osobné údaje.

Najnovšia verzia konverzačného robota umelej inteligencie Chatbot Grok-3, ktorú iba nedávno predstavila spoločnosť xAI amerického podnikateľa, miliardára, filantropa a od nového roku 2025 aj ministra Elona Muska, má byť významným konkurentom pre ChatGPT a DeepSeek; podľa jeho autorov predstavuje „najrozumnejšiu umelú inteligenciu na Zemi“, ktorá je napríklad schopná, na základe vložených údajov o pohybe planét, naplánovať optimálny model okna štartu vesmírnej rakety na Mars.

Obecná umelá inteligencia (v angličtine „Artificial General Intelligence“, skratene AGI) rieši úlohy takisto dobre ako človek, alebo dokonca ešte i lepšie, a preto svoje, dnes už široké uplatnenie nachádza v celom rade oblastí: napríklad v ekonomike (obchodná databáza a ekonomická korešpondencia), v súdnej a právnickej praxi (vyhľadávanie judikátov a súdnych rozhodnutí), pri vypracovaní právnych dokumentov, dokonca i odvolaní proti rozsudkom, ale tiež v medicíne (diagnóza onemocnení a stanovenie

optimálnej terapie). Významné uplatnenie AGI nachádza pri rozpoznávaní obrazcov (vizuálna identifikácia osoby) a pri rozpoznávaní zvukových signálov (analýza podľa reči). Obecne sa dá povedať, že AGI spojuje myslenie, uvažovanie a rozhodovanie človeka so super rýchlym spracovaním údajov v počítači; v tejto súvislosti sa počíta v budúcnosti s využitím kvantových počítačov. Oblasť umelej inteligencie využíva strojové kódy, neurónové siete, segmentáciu údajov a klasifikáciu signálov. S umelou inteligenciou významne súvisí robotika, veda o robotoch, ich výskume, vývoji, výrobe a aplikáciách v praxi. Robot je mechanické zariadenie, ktoré je naprogramované tak, aby vykonávalo ľudskú činnosť. Okrem AI oblasť robotiky využíva tiež teóriu riadenia, elektrotechniku, mechaniku a meraciu techniku. Robotika je zvyčajne to prvé, čo si predstavujeme pod pojmom umelá inteligencia.

Prístrojové a iné technické zariadenia s prvkami AI sa stávajú bežnou súčasťou výrobného procesu takmer vo všetkých odvetviach priemyslu. A to i napriek tomu, že ich použitie nemusí byť vždy oficiálne schválené. Tiež vo verejných inštitúciách, na úradoch, vedeckých pracoviskách, v bankách, na súdoch a v právnych kanceláriách je AI stále častejšie využívaná na vypracovávanie písomností, emailov, klientskych dokumentov, a to i v internej komunikácii medzi zamestnancami danej inštitúcie. Toto narastajúce využívanie prvkov AI nepochybne bude vyžadovať ich jasne definované pravidlá v praxi; bez dostatočne účinnej regulácie by totiž AI mohla predstavovať riziká súvisiace hlavne s pravdivosťou informácií a ochranou údajov. Už dnes sa používatelia stretávajú stále častejšie i s otázkami, ktoré sa týkajú etických hraníc AI; zvyšujú sa riziká spojené s únikom citlivých údajov a z toho vyplývajúcich možných právnych komplikácií pri vyhodnotení takýchto informácií. Je treba si uvedomiť, že vývoj umelej inteligencie napreduje veľmi rýchle so všetkými výhodami, ale aj nevýhodami a dokonca i možnými nedostatkami. Bez toho, aby sa zlepšili bezpečnostné kontroly, by ľudstvo mohlo v budúcnosti čeliť dokonca katastrofickým následkom. Zatiaľ pracujeme s predpokladom, že súčasné bezpečnostné opatrenia v oblasti AI sú dostačujúce, i keď sa niekedy pripúšťa nedostatočná príprava na možnosť toho, že samotné systémy AI vyvinú skryté schopnosti vymknúť sa systémom bezpečnostnej kontroly, alebo sa dokonca zdokonalia bez zásahov a kontroly. Umelá inteligencia by tak mohla ovplyvňovať významné kritické rozhodnutia, akými sú napríklad voľby alebo globálne finančné trhy, a to dokonca bez toho, aby bol zásah AI odhalený. Toto tvrdenie podporujú výskumy, ktoré ukazujú, že modely GPT-3 už dokážu oklamať používateľa

v strategických hrách. Podľa nedávnych štatistických šetrení existuje veľká množina používateľov, ktorí neveria scenárom zániku umelej inteligencie a predpokladajú, že otvorený zdrojový kód a ľudská inteligencia dokážu zvládnuť problémy, ktoré by mohla vygenerovať skutočne pokročilá AI. Systémy umelej inteligencie budú v budúcnosti bezpochyby ešte sofistikovanejšie a výkonnejšie, takže by mohli byť i nebezpečnejšie. Je teda žiaduce navrhovať nové výkonné systémy AI s odpovedajúcimi bezpečnostnými prvkami. Každopádne dnes už žijeme v dobe, v ktorej je možné ideálne zefektívniť ľudskú činnosť pomocou umelej inteligencie.

Text a foto: RNDr. Ing. Peter Kozma, DrSc.
Institút Technologických Aplikácií, s.r.o.

KAROL PLICKA Obrazy zeme

Výstava bola predpremiérou výstavy s názvom **OBRAZY ZEME**, ktorej vernisáž sa uskutočnila **6. februára 2025** v rovnakých priestoroch. Ide o najväčšiu a najkomplexnejšiu prezentáciu Plickovho diela na pôde SNM v Martine. Jeho tvorba je zobrazená na siedmich veľkoplošných plátnach a návštevník si môže vybrať fotografiu z viac ako 450 autorských fotografií, ktoré reprezentujú jeho celoživotnú tvorbu, ktorá zachytáva krásu krajiny, ľudovú kultúru, historickú architektúru – človeka nositeľa tradície.

Cieľom autorky výstavy a kurátorky v jednej osobe, PhDr. Daši Feklovej, bolo, ako sama povedala: „*Vtiahnuť diváka do diela majstra Plicku a nechať precítiť ho, a to precítenie na tejto výstave je podfarbené aj Plickovými citátmi zo života...*“

Výtvarno-priestorové riešenie a grafický dizajn zabezpečili: D. Veverka, D. Szabová a B. Krejčová.

Ešte v minulom roku – 12. decembra 2024 – bola otvorená v budove Slovenského národného múzea (SNM) na Malej hore v Martine výstava fotografií Fotoklubu Karola Plicku Odkaz Karolovi Plickovi, venovaná 130. výročiu narodenia Karola Plicku. Odborným garantom výstavy bola PhDr. Daša Ferklová. Výstavu otvoril Juraj Antal, čestný predseda Fotoklubu Karola Plicku a kurátor výstavy, ktorý povedal: „*Fotoklub Karola Plicku v Martine patrí medzi najstaršie združenia kontinuálne pôsobiace vo fotografii na Slovensku, vznikol v r. 1953. Od r. 1997 nosíme v našom názve meno Karola Plicku. Sme zaniietení fotografi, predovšetkým kamaráti a priatelia so spoločnou záľubou, ktorí sa pravidelne stretávajú, aby sa podelili o svoje zážitky a skúsenosti. Stretávame sa pri zachytávaní okamihov života. Pokúšame sa zaznamenať realitu v reálnom čase a v duchu nášho výnimočného vzoru, ktorým Karol Plicka pre nás bol a je. A o aký odkaz ide? Budeme tvoriť tak, aby sme menu Karola Plicku, ktoré v našom názve nosíme, hanbu nespravili...*“

Vernisáže sa zúčastnili poprední predstavitelia kultúrnej obce z celého Slovenska, dokonca aj z Prahy 93-ročný syn Karola Plicku – Ivan Plicka s dcérou Katarínou. Vyznal sa prítomným týmito slovami: „*Keď bolo zatvorené Plickovo múzeum v Blatnici, nastalo také ticho. Hovoril som si, že zabudli. Ale chvalabohu som sa mylil a som rád, že je tu výstava, ktorá opäť naštartováva vzťah k otcovi...*“ Následne poďakoval všetkým tým, ktorí sa akýmkoľvek spôsobom podieľali na realizácii výstavy.

Celoživotné dielo Karola Plicku (14. 10. 1894 – 6. 5. 1987) je neobyčajné nielen rozsahom, ale i svojou žánrovou rozvrstvenosťou.

Sám majster charakterizoval svoju tvorbu ako umenie „*deväťoro remesiel*.“ Rovnakou mierou bol filmárom, režisérom, kameramanom i scenáristom, fotografom, tvorcom obrazových publikácií, folkloristom – zberateľom hudobných i slovesných ľudových prejavov, etnomuzikológom, organizátorom prvých folklórnych festivalov,

pedagógom, dirigentom speváckych zborov a čo je menej známe – i husľovým virtuózom. V tejto jeho mnohostrannosti sa zračí trvalá inšpirácia hodnotami ľudovej kultúry a kultúrneho dedičstva.

Karol Plicka bol umelcom českého i slovenského národa, ale jeho zviazanosť so slovenským ľudom a jeho kultúrou bola priam bytostná. Trvalými umeleckými východiskami a návratmi mu bolo Slovensko citovo najbližšie a najdrahšie. Tu nachádzal a objavoval jedinečné, živé zdroje svojich umeleckých podnetov. Českému i slovenskému ľudu venoval najlepšie výsledky tvorivých počínov, ktoré sa dnes zaraďujú do zlatého fondu českej, slovenskej a svetovej kultúry.

Výsledkom jeho práce je úctyhodné monumentálne dielo vynikajúcej úrovne. Keby Plicka zanechal po sebe iba svoj fotografický archív, patrí mu miesto v českom a slovenskom národnom Panteóne.

Jeho filmová tvorba má zakladateľský význam pre slovenskú kinematografiu. Plickova filmová poéma *Zem spieva* bola zaradená do zlatého fondu svetovej kinematografie.

Od samého začiatku Plicka hudobník zaznamenáva pieseň a Plicka výtvarník fotografuje to, čo s piesňou súvisí, teda krajinu a ľudí. Jeho fotografie nesledujú len etnograficko-dokumentačné ciele. Majú poetizujúce videnie a prítomnosť lyrického akcentu dodáva týmto dokumentom umelecký impulz, ktorý z nich robí výtvarno-fotografický artefakt.

Plickov fotografický materiál, nachádzajúci sa v zbierkach SNM v Martine, dokumentuje obdobie od 20. do 80. rokov 20. storočia. Z hľadiska tematického zastúpenia sú v ňom práce prezentujúce slovenskú i českú krajinu, ďalej unikátne zábery historickej architektúry a pamiatok. Väčšina snímok však dokumentuje ľudovú kultúru prostredníctvom prioritnej témy majstra Plicku – človeka – nositeľa tradície.

Predmety z pozostalosti K. Plicku tvoria základ zbierky národopisnej fotografie v SNM v Martine. Tá sa začala budovať ešte za Plickovho života v roku 1986. Pozostáva z:

- čiernobielych a farebných negatívov (3 253 kusov)
- čiernobielych pozitívov (15 212 kusov)
- čiernobielych a farebných diapozitívov (1 480 kusov) predovšetkým zo Slovenska, ktoré dokumentujú obdobie od 20. rokov do konca 70. rokov 20. storočia (nekonečné metre filmových pásov)

Okrem **fotografickej tvorby** sa v zbierke nachádzajú aj nasledovné predmety, ktoré je možné vidieť na výstave:

- **knihy** z Plickovej súkromnej knižnice
- **fortotechnika** (teleobjektív Rudolf Hubo, predsádková sošovka – 20. roky 20. st., objektív Telesot, fotoaparát Patent Okam z r. 1935)

- **filmovacia kamera** zn. Šlechta s dreveným stojanom z r. 1929
- **K. Plicka** ňou nakrútil film *Zem spieva* v r. 1930 – 1933
- **plagát** Tatranský Hollywood k filmu *Zem spieva* z r. 1933 a **leták k filmu** *Zem spieva* z r. 1933. (Je tu možnosť pozrieť si celý film *Zem spieva* na požiadanie.)
- **gramofónové platne** z 30. rokov 20. storočia
- **magnetofón kotúčový na magnetické pásky** – 60. roky 20. storočia
- **časť z vybavenia jeho pražskej pracovne**, v tomto prostredí pracoval do r. 1987 (s jeho bustou)
- **Plickove husle a viola** (z r. 1723), ktoré ho sprevádzali celým životom od mladosti do posledných chvíľ života. Nájdete tu aj notové záznamy
- približne 45 tisíc originálnych **zapísaných textov ľudových piesní** je uložených v Archíve SNM, Martin, ktoré K. Plicka zozbieral v 20. – 30. rokoch 20. storočia. (na výstave nájdete ukážky z nich)
- **mapa**, na ktorej sú vyznačené okresy na Slovensku, v ktorých zbieral ľudové piesne
- **obce**, v ktorých Karol Plicka v r. 1929 fotil zábery do Albumu turčianskych kaštieľov v kúrii
- **pamätná plaketa** Univerzity Karlovej v Prahe z r. 1948 a Pamätná plaketa za rozvoj slov. filmu z r. 1970

Výstave je možné vytknúť len absenciu cudzojazyčného (anglicko-nemeckého) katalógu, poprípade knižnej publikácie. Ale ak by ste predsa len zatúžili po publikácii – môžete si ju zaobstarať na Obecnom úrade v Blatnici s názvom **Filmár Karol Plicka 1894 – 2024**.

Publikáciu vydala v októbri 2024 Obec Blatnica ako tretí zväzok knižnej edície Film Blatnica, autorom diela je Peter Cabada, grafický dizajn titulu navrhol a realizoval Ján Novosedliak.

Kniha s atraktívnou obrazovou dokumentáciou, ktorá vyšla ako spomienka na Karola Plicku – ako referenta Národopisného odboru Matice slovenskej, ktorý žil a pôsobil pätnásť rokov v Martine (1924 – 1939), odkiaľ vyrážal na svoje cesty za slovenským ľudom a jeho zvykmi, tradíciami, materiálnou i duchovnou kultúrou a umením. Z pohľadu Martina a Turca je dôležité uviesť, že kniha *Filmár Karol Plicka* dôstojne zhodnotila tvorcovce obdivuhodne mnohostranné účinkovanie v našom regióne.

Neváhajte a prídte si pozrieť výstavu a ponoriť sa do sveta Karola Plicku! Máte času dosť, až do roku 2028, keďže ide o stálu expozíciu...

Text a foto: *Iva Poláková*

SLOVENSKÁ A ČESKÁ KNIŽNICA

Peter Juščák:

Desaťkrát Gulag

EternaPress, 2023

Slovenský spisovateľ Peter Juščák sa už viac ako tri desaťročia venuje mapovaniu a analyzovaniu mimoriadne bolestivej kapitoly povojnových dejín Slovenska – osudom ľudí, ktorí boli nezákonne odvečení, vlastne unesení do Sovietskeho zväzu, kde boli v sieti smutne preslávených táborov pod spoločným označením gulag nútení v tých najkrutejších podmienkach vykonávať otrockú prácu, čo sa pri drvivej väčšine väzňov prejavilo na podlomení fyzického i duševného zdravia a v stovkách prípadov skončilo aj smrťou z vyčerpania a chorôb. Dodnes vlastne neexistujú presné čísla odvečených

z nášho územia a dodnes nie sú známe ani životné osudy množstva ďalších ľudí.

Vďaka Juščákovmu úsiliu sa podarilo rekonštruovať aspoň časť týchto osudov, ktoré by inak zapadli prachom zabudnutia. V roku 2011 vydal svoju prvú knihu na túto tému pod názvom *Odvečení*, ktorá je vlastne dokumentom s autentickými výpoveďami občanov bývalého Československa, zavlčených do táborov gulagu. Na jej margo autor skonštatoval, že nebolo v jeho silách opísať všetky príbehy, ktoré by si to zaslúžili, ani sa stretnúť s každým odvečeným a opísať jeho príbeh. Navyše sa stále objavovali nové skutočnosti, nové osudy, dokumenty, hlásili sa mu náhodní čitatelia z domova i zo zahraničia. Ten prúd smutných osudov a rozjatzrených bolestí akoby nemal konca. Obzvlášť smutnú epizódu v tejto temnej dejinnej kapitole zachytáva Juščákov román *... a nezabudni na labute* (2014) o osudoch žien odvečených po druhej svetovej vojne do gulagov, čo je téma, o ktorej sa toho veľa nevie a v podstate stále čaká na nejakú hlbšiu historicko-analytickú sondu.

Najnovšou Juščákovou knihou, v ktorej sa ako dokumentarista venuje tejto téme, je kniha *Desaťkrát Gulag* s podtitulom *Desať príbehov slovenských občanov odvečených do pracovných táborov v Sovietskom zväze*, ktorá v istom zmysle tematicky nadväzuje na knihu *Odvečení*, no v niečom sa od nej aj odlišuje. Autor svoj výber v tejto knihe opieral o výnimočné príbehy, ktoré poznal osobne, sprostredkované cez príbuzných, alebo cez denníky, záznamy, zápisky samotných zavlčených. Vďaka tomu máme možnosť nahliadnuť do osudov verejnosti celkom neznámych ľudí, ako boli František Kaleta, „špiónka“ Irena Kavaschová, Ivan Kováč, Cecília Kleinová, Ladislav Šándor, Ladislav Erban či doktor Viktor Fiedler. Práve táto ich neznámosť, inými slovami ich obyčajnosť, je v danom kontexte to najdesivejšie: neboli to ľudia verejne angažovaní, politicky činní na tej či onej strane, no napriek tomu sa stali nevinnými obeťami represálií, nezákonností a bezbrehej ľahostajnosti k právu zo strany režimu, ktorý nastolila na našom území osloboditeľská armáda. Juščákovi sa podarilo s pomocou dobových dokumentov, fotografií, faksimilií a iných materiálov hodnoverne a plasticky pretlmočiť hĺbku prežitého utrpenia a dramatickosť celoživotných ľudských zápasov s následnými traumami protagonistov svojej knihy. Môžeme ju považovať vlastne za kroniku svojej doby, ale aj za memento. V postfaktuálnej dobe, ktorú práve žijeme, keď sa na sociálnych sieťach bez problémov a akýchkoľvek následkov masovo prevracajú veci z nôh na hlavu, je to mimoriadne dôležité.

Jana LeBlanc:

České cizinky:

Príbehy českých žen žijících v zahraničí

Jota, 2024

Kniha *České cizinky: Příběhy českých žen žijících v zahraničí* autorky a publicistky Jany LeBlanc je súborom jedenástich príbehov českých žien, ktoré sa rozhodli žiť mimo svojej rodnej krajiny. Ona sama vie, o čom hovorí a vlastne čo bolo aj motívom na napísanie tejto knižky, keďže ostatných dvanásť rokov prežila v štyroch krajinách na štyroch kontinentoch. V istom zmysle tematicky takto nadväzuje na svoju predchádzajúcu knihu z roku 2018 *Moje bejby Ameri-*

SLOVENSKÁ A ČESKÁ KNIŽNICA

ka, v ktorej reflektuje vlastné zážitky zo života v cudzine. Výsledkom je mimoriadne pútavá, miestami vtipná, miestami nostalgická, no v princípe optimistická kniha o nezlomnom odhodlaní, prekonávaní predsudkov a prekážok, schopnosti adaptácie v neznámych, často nevlúdnych prostrediach a najmä o hľadaní zmyslu života. Autorka spolu s fotografkou Patriciou Krivanek ponúka čitateľom literárny dokument, ktorý mapuje životné osudy žien v rôznych kútoch sveta. Osudy protagonistiek knihy Jany LeBlanc sú v mnohom rozdielne, keďže žijú v rôznych geografických, kultúrnych, sociálnych a spoločensko-politických prostrediach. Aj svoje rozhodnutia žiť mimo rodnej krajiny prijímali z rôznych dôvodov. Autorka to označuje ako pestrosť, ktorá však nie je daná výlučne len krajinou, ale „príbehom konkrétneho človeka v nej“, v ktorej jej časti žil, v akých podmienkach, s akým finančným zázemím, akým spôsobom si tam budoval život a s kým a prečo tam spojil svoj osud. Ako sama autorka hovorí, rozhodla sa túto pestrosť preskúmať nielen z vonkajšej stránky, ale pozrieť sa hlavne, čo je za ňou. Preto možno konštatovať, že akokoľvek sú životné cesty jej respondentiek rôznorodé a individuálne, v obraznom slova zmysle majú aj niečo spoločné, pretínajú sa, ba niekedy idú aj paralelne popri sebe. To pretínanie sa deje v spôsobe prekonávania rodových stereotypov a paralelnosť vo vynaliezavosti a húževnatosti v daných životných podmienkach. Kniha Jany LeBlanc *České cizinky* je v tomto zmysle nielen zbierkou inšpiratívnych príbehov, ale aj cenným zdrojom informácií pre tých, ktorí uvažujú o živote v zahraničí alebo sa zaujímajú o rôzne kultúry a skúsenosti ľudí žijúcich mimo svojej domoviny. Kniha ponúka „autentický pohľad na výzvy a radosti spojené s takýmto životným rozhodnutím a môže slúžiť ako inšpirácia pre mnohých čitateľov“.

Dušan Dušek:

Deti v daždi

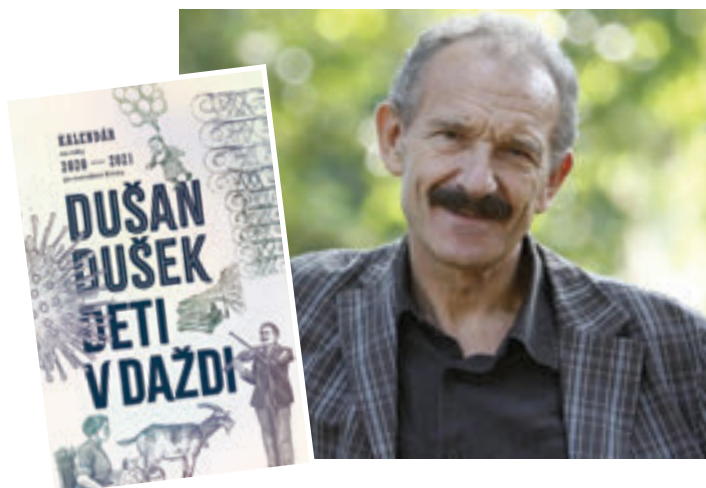
Slovart, 2023

Dušan Dušek je etablovaným slovenským prozaikom, oceňovaným za jemnú, štylisticky vycizelovanú kresbu svojich príbehov, zaľudnených pestrým kaleidoskopom postáv a postavičiek. Jeho literárna tvorba je charakteristická svojím poetickým jazykom, jemnou iróniou a citlivým zachytením vnímania a spoznávania sveta, často na hranici medzi detstvom a dospelosťou, spájaním nostalgie s hlbokým ponorom do psychológie postáv.

Dušekova najnovšia kniha *Deti v daždi* nie je celkom typickou poviedkovou knihou, ale skôr literárnou kolážou, pozostávajúcou z poznámok, zápisov, literárnych fragmentov a impresií. Sú síce v podtitule knihy označené ako kalendár na roky 2020 – 2021, ale ich časové rozpätie je oveľa rozsiahlejšie. V zásade akoby išlo o súbor autorových spomienok na všetko, čo už odvíjal čas – napokon Dušek svoju knihu uvádza básňou svojho priateľa a generáčného spolupútника, básnika Ivana Laučíka *Ad revindendum* a knihu samotnú venuje „všetkým priateľkám a priateľom“.

Dážď v názve knihy možno chápať ako symbol detskej čistoty, ale aj melanchólie a pominutelnosti chvíľ, ktoré sa už nikdy nevrátia. Dušek s veľkou citlivosťou odhaľuje krehkosť medziludských vzťahov a krásu obyčajných okamihov. Jedným z najväčších čarov tejto knihy je autorov jedinečný jazyk. Dušek píše poeticky, no zároveň jednoducho a prirodzene. Využíva obrazné vyjadrenia, metafory a často aj jemný humor, ktorý dodáva jeho fragmentárnym príbehom múdru ľahkosť. Nie je možné sa nezmieniť ani o dizajne knihy autora Braňa Matisa, ktorý kongeniálne korešponduje svojou kalendárovou dobovosťou s nostalgickou, tak trochu panoptikálnou atmosférou Dušekových textov.

Igor Orčenáš
Foto: internet

Oslovenie tvorivých ľudí prinieslo výsledky

Na Slovensku je veľa výtvarne nadaných ľudí s umeleckým cítením. Umelecká komunita na Gemeri sústredená okolo Gemerského umeleckého inštitútu (GemArt), so sídlom v Betliari, sa vlni podujala na akcie so širokým záberom a tie napokon vyvrcholili výstavou v Prahe.

Noemova archa lásky, autor Martina Štěpán

Vodný brad Štítnik, autor Martina Belányiová

V januári 2024 vyhlásil inštitút GemArt výzvu **Namaľuj obraz, vytvor plastiku!** Odozva prišla v podobe účasti 130 umelcov, ktorí vyhotovili viac ako 360 diel. Martina Štěpán z GemArtu to hodnotí takto: „Oproti očakávaniam, že by sa mohlo prihlásiť do 20 umelcov a 50 diel, to bol trochu šok. Ale príjemný. Prihlásili sa umelci z celého Slovenska, školení aj neškolení. Diela sme vystavili na Vodnom hrade v Štítniku. Výstava trvala 4 mesiace od 1. 5. do 30. 8. 2024 a videlo ju viac ako 7 000 ľudí, predalo sa 77 diel.“ Nečudo, že sa organizátori rozhodli pokračovať. V septembri pripravili novú výstavu pod názvom **Zrodenie pre dobu**, a tá bola inštalovaná v Mestskom kultúrnom stredisku v Revúcej, potom v kostole v Betliari a na Vodnom hrade v Štítniku. Martina Štěpán: „Chceli sme preklenúť rozdiely medzi umelcami študovanými a neštudovanými, aby návštevníci vnímali a hodnotili jednotlivé diela podľa toho, ako na nich pôsobia, nie podľa toho, kto ich maľoval. Výstava mala tiež motivačný charakter pre neprofesionálov a pre deti, ktoré boli nadšené, že ich výtvyry viseli vedľa profesionálov. Chceme k umeniu pritiahnúť čo najviac ľudí a myslím, že sa nám to darí.“

Vo februári tohto roku sa výber z výstavy dostal do Prahy. Pod názvom „**Crème de la Crème**“ výstavu inštalovali v Galérii Lapidárium na Starom Meste. Návštevníci si mohli pozrieť 55 diel vybraných umelcami a lektormi výtvarného umenia Liborom Kalábom a Vojtechom Farkašom. (37 slovenských umelcov doplnených obrazmi českého výtvarníka Svatopluka Adámka.) Pri takom veľkom počte autorov bolo ťažké vytvoriť jednoznačnú koncepciu, z ktorej by bol na prvý pohľad jasný zámer výstavy. Výstava zahrnujúca neprofesionálne diela visiace vedľa umenia vytvoreného absolventmi AVU v Prahe, pochádzajúcimi z Gemera, ale vzbudzovala rešpekt u galleris-

tov aj v umeleckom svete. Na vernisáž prišlo veľa Slovákov žijúcich v Čechách.

Martina Štěpán: „Opäť to bolo z našej strany také motivačné gesto pre Gemerčanov, aby tvorili, maľovali alebo robili čokoľvek namiesto toho, aby sedeli doma pri televízii. A môžu sa dostať aj do Prahy...“

Teraz sa teda do Prahy dostali.

A pre nás, čo v Prahe žijeme, to bola neoceniteľná možnosť preniesť sa uprostred zimy na rodný Gemer, kam sa, žiaľ, tak často nedostaneme. Na zasnežené krivolaké chodníky, po ktorých sme kedysi chodili, do Jelšavy, do Betliara, do Rimavskej Soboty... Možnosť pozrieť si obrázky s námetmi kotviacimi v minulosti, no aj moderné objekty, drevorezbu či keramiky. A to vďaka tomu, že aktívni jedinci rozbehli zážitkové maľovania a budujú umeleckú komunitu na Gemeri, čo je fajn.

Jarmila Wankeová

Foto: GemArt

Vernisáž výstavy v Prahe pritiahla hodne ľudí, bolo medzi nimi aj veľa Slovákov

Z východního Slovenska do slezského Bruntálu

Tradice a zvyky

Na Pražskej medzinárodnej konferencii slovenských a českých stredoškolákov k 35. výročiu 17. novembra, venovanej premenám tradícií národnostných menšín v ČR a SR, zaslúžene zvíťazili Anežka Vrbová a Klára Vokálová štúdiou a pôsobivo prednesenou prezentáciou Z východního Slovenska do slezského Bruntálu. Tradice a zvyky. Nielen na konferencii, ale aj v Bruntále sa uskutočnila jej prezentácia pred pamätníkmi a miestnou verejnosťou, a to vďaka záujmu a iniciatíve Všeobecného Gymnázia Bruntál. Je uverejnená na www.klubsk.net, pod Aktualitami.

ÚVOD

Po mnoho generácií lidé dodržovali zvyky a tradice. Ve vesnicích tradice pomáhaly udržovat komunitu. Tradice jsou důležitým prvkem lidské identity a pocitu sounáležitosti. V průběhu času se proměňují, jejich poselství však zůstává stále stejné.

Ale jak zachovat tradice v pohnuté době 20. století? A je vůbec možné odněkud odejít a stále v sobě nosit tamní zvyky a dodržovat je? Jakou roli hrají tradice a jejich dodržování v dnešní době?

V naší práci jsme se s tradicemi východního Slovenska seznámily na obecné úrovni a poté jsme se věnovaly konkrétním příběhům dvou pamětníků, kteří mají východoslovenské kořeny. Jejich příběhy jsou propojeny, a i přesto se některé tradice a zvyky liší. Každá rodina je totiž jiná, jedinečná. Každá má svůj příběh a své podoby tradic.

HISTORICKÝ KONTEXT

Ke komplexnímu pochopení osudů příchozího východoslovenského obyvatelstva je potřeba vrátit se do Evropy během druhého celosvětového konfliktu ve 20. století. Konkrétně se podíváme do oblasti slovensko-polské hranice k Dukelskému průsmyku, kde na podzim roku 1944 došlo ke Karpatsko-dukelské operaci. Cílem této operace měl být rychlý průnik sovětských vojsk a 1. československého armádního sboru na Slovensko a pomoc Slovenskému národnímu povstání.

Jan Ivanco

Někteří Češi a Slováci prchali přes Polsko do Sovětského svazu, aby se připojili k 1. československému armádnímu sboru, který se tvořil v Buzuluku. Mezi nimi byl i v naší práci několikrát zmínovaný plukovník Jan Ivanco, rodák ze slovenské obce Svetlice. Společně s ním i kapitán Rudolf Jasiok, jenž při Karpatsko-dukelské operaci položil svůj život za svobodu vlasti. S Karpatsko-dukelskou operací se pojí i jméno českého velitele a později i československého prezidenta Ludvíka Svobody, ten Jasiokovi osobně vystrojil svatbu s mladou Ukrajinkou Viktorií Koremnou z Volyně, která vstoupila do armády. Manželství však trvalo velmi krátce, smrt Rudolfa Jasioka v krvavém boji o Dukelský průsmyk tento svazek předčasně a navždy rozdělila. Viktorie se znovu provdala za Jana Ivance, přítele svého prvního manžela.

V roce 1945 se Jan Ivanco vrátil do své rodné vesnice a našel ji zničenou, vypálenou a její okolí zaminované. Rozhodl se tedy společně s dalšími obyvateli Svetlice a také s obyvateli některých okolních vesnic přesunout do pohraničí. Vybrali si dnešní obec Milotice nad Opavou.

Mezi příchozími byla i naše pamětnice paní Marie Hroncová a rodiče našeho pamětníka pana Zdeňka Škopíka.

V Miloticích manželé Ivancovi pracovali až do roku 1960 v místním obchodě Jednoty. Pamětníci vzpomínají, že v poválečném období, vzhledem ke složité situaci, sháněl Jan Ivanco

Kroje z okresu Medzilaborce, folklórní skupina Kamjana Medzilaborce

obětavě nedostatkové zboží a často jej poskytoval takzvaně na dluh.

Manželé společně měli čtyři děti. Po odchodu do důchodu v roce 1960 se odstěhovali do Opavy, kde bydleli v ulici Na Rybníčku.

V únoru roku 2000 Jan Ivanco, nositel pěti válečných křížů, umírá. Na jeho zdravotním stavu se podepsaly hrůzy války. Během posledních osmi let svého života byl upoután na lůžko a trpěl velkými bolestmi. V březnu se v Opavě konal vojenský pohřeb.

- ✳ Nejnižší a nejschůdnější přechod Laborecké vrchoviny, ležící na slovensko-polské hranici
- ✳ (SNP) Ozbrojené vystoupení protinacistických sil na území Slovenska během 2. světové války
- ✳ Město v západní části Orenburské oblasti v Rusku
- ✳ Obec na Slovensku v okrese Medzilaborce, více v kapitole Region Horný Zemplín a okres Medzilaborce
- ✳ Tankový velitel 1. československého armádního sboru

ŽIVOTNÍ PŘÍBĚHY

V naší práci jsme se zaměřily na komunitu lidí, která přišla z východního Slovenska, z Prešovského kraje, okresu Medzilaborce, a to konkrétně z vesnic Zbojná a Svetlice. Bavily jsme se s dvěma pamětníky, paní Hroncovou a panem Zdeňkem Škopíkem.

Region Horný Zemplín a okres Medzilaborce

Region Horný Zemplín je nejvýchodnější region Slovenska. Nejde o kraj jako správní celek, ale spíše o kulturní oblast. Patří sem okresy Humenné, Medzilaborce, Snina, Vranov nad Topľou a Stropkov. Na území Horného Zemplína se nachází největší národní park na Slovensku, Národní park Poloniny.

Okres Medzilaborce se nachází v Prešovském kraji, v severovýchodní části Slovenska. Dnes patří mezi jeden z nejméně rozvinutých a osídlených. Dle sčítání lidu z roku 2011 žilo v okrese 12 500 obyvatel, nejčastěji Rusínů. Obyvatelé jsou převážně Řeckokatolického vyznání nebo Pravoslavní. V roce 1930 zde žilo asi 19 000 obyvatel (z toho asi 15 000 Rusínů). V obci Svetlice žije 89 obyvatel.

Co se týče tradic, mísí se slovenské vlivy s rusínskými. Typické jsou například dřevěné kostelíky (národní kulturní památka). Zvyky ovlivňovala pravoslavná a řeckokatolická církev. Jednotlivými zvyky o svátcích se zabýváme dále v jednotlivých kapitolách (Vánoce, Velikonoce atd.).

Ke zvykům, které v práci dále nezmiňujeme, patří například ženská karička. Jde o ženský kruhový tanec, dnes nejvíce udržovaný v okolí Parchovan. Slovo „karička“ přejala slovenština z maďarštiny a znamená kolo nebo obruč. Jinak se mu také říká ženské koleso nebo zemplínská karička. Ženy tančí v kruhu a samy se doprová-

zí zpěvem. Předzpěvačka začne zpívat a ostatní se k ní postupně přidávají. Tempo se postupně zrychluje. Děvčata do zpěvu výskají. Karička se tančí na svatbách, masopustech a veselících.

Kroje jako takové paní Hroncová nezmiňovala – její matka kroj v Miloticích nenosila. Podle slov paní Hroncové se v oblékání rychle přizpůsobila českému prostředí. Co se týče ženského medzilaborckého kroje, skládá se z bílé halenky s našasenými rukávy po lokty, barevné sukně s černým a bílým pruhem. Pod sukni se nosí bílá spodnička. Přes sukni je zavázána černá zástěra s květinovým zdobením v barvě sukně nebo jen s pruhy jako na sukni. Přes halenku se obléká černá vesta opět zdobená drobnou květinovou výšivkou v barvě sukně. Na krku nosí ženy korále a ve vlasech stuhý. Mužský kroj sestává z bílé košile s širokými rukávy, vyšíványými manžetami a náprsenkou, světlých kalhot s ornamentální výšivkou po stranách nebo na stehnech, nebo kalhot černých. Muži také nosí černou zdobně vyšívanou vestu. Na hlavě nosí černý klobouk se stuhou a na nohou černé holínky.

- ✳ Jiné názvy jsou například Vršný nebo Severný Zemplín
- ✳ Soustředily jsme se hlavně na vzpomínky pamětníků, další tradice (které pamětníci nezmiňovali) popisujeme v této kapitole
- ✳ Obec Parchovany se nachází jižněji a do přímého okolí Medzilaborců nepatří. Zahrnujeme ji proto, že je to jedna z nejvýznamnějších tradic celého regionu Horný Zemplín.
- ✳ Kroje si můžete prohlédnout v přílohách

Značnou část kultury východního Slovenska tvoří i písně. Mezi ně patří například oblíbená „A ja taka dzivočka“, nebo také „Kapura, kapura“. Rusínské balady sbíral například Orest Zelinskij, slovenský literární vědec ukrajinského původu.

Paní Marie Hroncová (rozená Pizurová)

Paní Marie Hroncová (roz. Pizurová) se narodila roku 1943 ve vesnici Svetlice jako čtvrtá z celkem osmi sourozenců. Je poslední z dětí, které se narodilo na Slovensku. Ze svého dětství na Slovensku si moc nepamatuje, jen z vyprávění. Její matka byla velice pobožná, často se modlila a chodila do kostela. Její otec byl naopak skoro bezvěrec a s popem se hádali.

Osud matky paní Hroncové je také zajímavý. Když byla malé dítě, umřela jí matka a o ni a její sourozence se musela přijet starat teta z Ameriky, která tam kdysi odjela za prací. Přijela už ne jako „východňárská“ hospodyně, ale jako americká dáma. Sama musela utáhnout statek a všechno hospodářství, vesničané jí nápomocni nebyli. I když pocházela ze Svetlice, házeli jí klacky pod nohy, rozbíjeli povoz nebo podpálili část statku. Pořádek prý musel sjednávat budoucí manžel matky paní Marie Hroncové.

Starší sourozenci paní Marie Hroncové začali na Slovensku cho-

Palasníci

dit do školy a studovat, ale když byly paní Hroncové dva roky, musela s rodinou opustit východní Slovensko. Utíkali před válkou, celé území bylo zaminované. Vypráví, jak prchali jen s málem, a jak je jejich matka přenášela přes vodu, do vesnic, kde se nebojovalo, přičemž se nachladila a od té doby měla problémy s ledvinami.

Generál Jan Ivanco zorganizoval přesun lidí z vesnic okolo jeho rodné Svetlice do 340 km vzdáleného Jelení u Milotic nad Opavou. Odešlo celkem asi tři sta lidí, ovšem ne všichni se v Miloticích usadili. V novém domově bydlely rodiny společně s německými rodinami. Mezi oběma národnostmi panovaly velice dobré vztahy, paní Hroncová vzpomíná, jak se její starší bratři přátelili s mladými Němci. Později byli ale Němci vyhnáni.

V Miloticích začala paní Hroncová chodit do školy. Vyučovalo se česky, s čímž ze začátku trochu bojovala – u nich doma se mluvilo nářečím.

Kromě školy měla i jiné povinnosti. Například chodila pást krávy na vzdálené louky nad Bruntálem. Její otec totiž nechtěl vstoupit do JZD, tak její rodině, v rámci nátlaku, vzali blízké louky a polnosti a přidělili jim vzdálené. Krávy prý byly tak vycvičené, že chodily v řadě za sebou samy po silnici a projíždějící auta zastavovala, aby se lidé podívali na poslušný zástup krav a pasačku, paní Hroncovou, jak

jde v klidu za nimi. Děti pomáhaly rodičům s hospodářstvím, podle vzpomínek paní Hroncové chodily například vybírat brambory.

✱ O prázdninách jezdily děti za rodinou zpátky na Slovensko, tam taky bylo potřeba pomoci. Paní Hroncová nám vyprávěla, jak opět chodili pást krávy. Pár dětí z vesnice sehnalo všechny krávy a vyháněli je na pastvu. Prý se moc báli, protože se povídalo, že v lesích jsou vlci, ale nikomu se nic nestalo. Tímto nářečím se sourozenci stále baví mezi sebou. Více se dozvíte v kapitole Nářečí východního Slovenska.

✱ Jednotné zemědělské družstvo, kolektivizovaný systém statků za cílem vytvoření co největších orných ploch. Zeměmělci byli nuceni se vzdát vlastních statků ve prospěch JZD.

Později se někteří obyvatelé chtěli vrátit, mezi nimi i nejstarší bratr a sestra paní Hroncové. Ti ve Svetlici žijí dodnes, sestra na původním rodinném statku. Ostatní děti už nechtěly z Milotic odejít – slovy paní Hroncové, dívky už měly partnery a nechtěly pryč. Na ty, co odešli, čekala na Slovensku těžká práce.

Do 5. až 8. třídy chodila paní Hroncová už v Bruntále. Později se vyučila na číšnici a pracovala v restauraci. Shodou náhod, při obsluhování strážníka, se dozvěděla, že by potřebovali někoho, kdo by vypisoval občanky a dokumenty. Protože paní Hroncová, podle jejích slov, vždy krásně psala, zaměstnali ji a ona od té doby pracovala u policie. Musela se dozvědět, ale místo jí zůstalo. Když za ní později v době komunismu přijelo příbuzenstvo z USA, mohla je u sebe nechat, ale nesměla se s nimi nikde ukazovat na veřejnosti.

Dnes je paní Hroncová v důchodě a žije společně se svým manželem v Bruntále. Stále se stýká s komunitou v Miloticích. Se svými sourozenci má vřelý vztah, s těmi, co žijí v České republice, se vídá častěji a s těmi, co odešli na Slovensko, hlavně o svátcích. Navzájem se navštěvují i další příslušníci rodiny. Jsou spolu velmi v kontaktu a pospolu v rodině udržují tradice, které si přinesli z východního Slovenska.

NÁŘEČÍ VÝCHODNÍHO SLOVENSKA

Jedná se o jeden ze tří hlavních nářečních celků slovenského jazyka. Do skupiny východoslovenských nářečí, neboli takzvané východniarčiny, patří: spišské, šarišské, abovské, užské, zemplínské, podtatranské, severošarišské, sotácké a goralské nářečí.

Do mluvy východního Slovenska se propsal vliv různých kultur a nářečí. Na nářečí měla vliv i další početně zastoupená etnika, jako jsou třeba Rusíni, Poláci, Maďaři, ale třeba také i Němci. Příkladem je například fakt, že do roku 1918 na Slovensku probíhala výuka ve školách v maďarském jazyce.

Zdeněk Škopík se svým otcem a s panem Pizurem (osobní archiv)

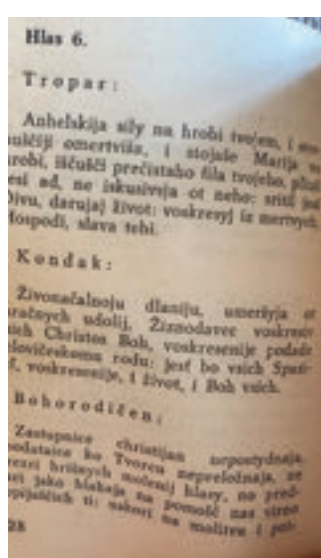
Ludvík Svoboda předává vyznamenání Viktorii a Janu Ivancovým (Paměť národa)

Jan Ivanco zamlada

Bible a modlitební knihy matky paní Hroncové v azbuce i cyrilici

Pravoslavná liturgie

Pravoslavnou liturgií vede kněz, který za spoluúčasti věřících vykonává úkony a pronáší modlitby podle daného církevního řádu. Při liturgii se užívají staré slovanské jazyky, církevní slovanština nebo jazyky národní. Pravoslavné bohoslužby bývají v porovnání s bohoslužbami katolické církve výrazně delší.

Pravoslavné liturgie se konají většinou tradičně v neděli ráno a v některých chrámech i v sobotu večer, dále liturgie probíhají o svátcích. (Tyto sváteční liturgie zmiňovala i paní Hroncová, v Miloticích takto navštěvuje pravoslavnou liturgii o Velikonocích). Bohoslužba může být tedy jitřní, večerní a svatá liturgie.

Nejdůležitější pravoslavnou bohoslužbou je svatá liturgie, při níž se koná tajina svatě eucharistie.

Vánoce

Jeden ze svátků, na který paní Hroncová vzpomíná ráda, jsou Vánoce. Ovšem jejich Vánoce v komunitě v Miloticích se značně liší od Vánoc, jak je známe my.

Jelikož patřili obyvatelé k pravoslavné církvi, neslavili Vánoce 24. prosince, ale 6. ledna. Ve škole dostávaly pravoslavné děti volno, aby mohly svátky oslavit. Samotným oslavám Vánoc předchází dlouhé přípravy.

Štědrý večer probíhal následovně: napřed se muselo postrojít zvířatům. Po smrti matky měla toto na starost paní Hroncová. Až poté se zasedlo k večeři. V žádném ze servírovaných pokrmů není maso, jedná se totiž o postní den. První chod byly oblátky s medem a česnekem (dle vzpomínek paní Hroncové šlo o „chleba s medem“, ale dalším studiem materiálů jsme zjistily, že se servíroval i česnek), hlavní chod pirohy plněné bramborami, potom fazole, hříbová omáčka s bramborami a pomleté hříby na kyselo se švestkami.

Pokojem voněl nastrojený stromček. Pod ním se rozdávaly dárky. Dávalo se, co bylo zrovna potřeba, ale děti z toho měly velkou radost. Dárky se rodičům nekupovaly. Dárek, ze kterého měla paní Hroncová největší radost, byla dlouhá flanelová noční košile, kterou si hned na sebe oblékla, schovala ji pod kabát a šla s ní na půlnoční mši.

Půlnoční mše je další tradice. V rodině Pizurů ji dodržovala hlavně pobožná matka. Mše je ale velice dlouhá, proto dětem říkala, že nemusí chodit na celou dobu, že stačí jen část. Půlnoční mše oslavuje narození Krista v Betlémě.

- * Označení pro bohoslužbu v pravoslaví
- * Posvěcený chléb a víno se proměňují v pravé tělo a v pravou krev Pána Ježíše Krista

Říká se, že lidé na východním Slovensku spolu hutori, hvari a rečují, tyto výrazy označují společnou komunikaci.

Příchod z východního Slovenska byl zkomplikován právě jazykovou bariérou. Příchozí byli zvyklí na své nářečí, spousta z nich neovládala ani spisovnou slovenštinu. Děti ve školách přešly na výuku v českém jazyce, v domácnostech se nářečí ale uchovávalo.

Paní Hroncová společně se svými sourozenci stále hutori, mluva v nářečí jim zůstala. Pan Škopík má pasivní znalost nářečí, doma se s ním setkával na denní bázi, avšak on sám jím již nehovoří.

Nářečí je důležitým prvkem jejich identity. Jeho alespoň pasivní znalost přispívá k pocitu sounáležitosti nejen této příchozí východoslovenské menšiny.

Zajímavostí je, že v Miloticích se zažil pozdrav „Slava Isusu Christu“, který se zde rozšířil právě s příchodem východoslovenských obyvatel. Někteří starší občané tento pozdrav užívají i dnes, kvůli výrazné obměně obyvatelstva jich už ale není mnoho.

- * Československé Automobilové Opravy
- * „Pochválen buď Ježíš Kristus!“

CÍRKEVNÍ SVÁTKY

V době během a těsně po druhé světové válce hrála církev mnohem větší roli v životě lidí než dnes. Východní Slovensko je mnohem více nábožensky založené než Bruntálsko. Lidé ze Svetlice a Zbojného si svou víru přinesli s sebou. Církevní svátky se propisovaly i do životů lidí a je s nimi spojeno mnoho tradic.

✱ Tenký plátek z nekynutého těsta, tradičně s vyraženým vzorem. Jednou z nejhezčích tradic pro paní Hroncovou byli koledníci, takzvaní palasnici. Ti obcházeli vesnici a zpívali tradiční koledy. Mohli nebo nemuseli na sobě mít kroje. Nosili s sebou betlém nebo kasičku ve tvaru kostela. V každém domě dostali pohoštění a zase šli dál.

Pan Škopík vzpomíná na tradiční vánočku s medem, která zahajovala oslavy Vánoc. S dárky to u nich doma bylo podobné jako u paní Hroncové. Děti bylo hodně, tudíž každý obdržel jen nějakou drobnost, kterou zrovna potřeboval. Všichni měli ale i tak radost z maličkostí.

Velikonocce

S nejvýznamnějším křesťanským svátkem, oslavou zmrtvýchvstání, se pojí hned několik tradic, které s námi naši pamětníci sdíleli.

Paní Hroncová nám vyprávěla, že typickou tradicí pro ně byla oblévačka. Muži a chlapci nechodili na pomlázku, ale polévali ženy a dívky vodou. V některých oblastech je oblévačka spojená přímo s pomlázkou. Paní Hroncová uvádí, že ona pomlázku zažila, až když byla starší. K polévání se využívají džberky, někde je ale tento zvyk spíše symbolický a dívky bývají polité vodou z hrnku nebo postříkány parfémem. Tato tradice souvisí s očistou a plodností.

Zdobila se také vajíčka. Byla vařená a k jejich malování byl využíván vosk. I když se v rodině tradičně kraslice nedělaly, dnes se jejich tvorbě věnuje neteř paní Hroncové, která na Velikonocce tvoří kraslice děrované.

Jedna z tradic, kterou paní Hroncová společně s rodinou dodržuje dodnes, je příprava košíků. Tyto košíky tradičně obsahují křen, bílá a barevná vejce, kabanos, tvaroh a máslo (do kterých se dělá křížek) v miskách, a v případě dospělých i nějaká lahvička. Nazdobené košíky rodina přikrývá vyšívanými dečkami. Berou je s sebou do kostela, kde je naskládají vedle sebe a nechají si je posvětit. Posvěcení bývají i přichozí.

Starý hřbitov v Miloticích

Pro rodinu paní Hroncová pečce mazance podle receptu ze Slovenska. Mazanec se také nechá posvětit a poté se jí s tvarohem a máslem. Tuto tradici striktně dodržují spíše starší členové rodiny, další členové se tradice ale také účastní.

Na Velikonocce navštěvuje pravoslavnou mši v Miloticích. Mše trvá dvě hodiny a slouží ji pravoslavný kněz.

Pan Škopík v souvislosti s Velikonocemi vzpomíná především na různé pokrmy, které se u nich doma během Velikonoc připravovaly. Tradiční byla skopová polévka s bramborovými rezancami. Hlavní chod byl tvořen vařenou a nastrouhanou červenou řepou, která byla ochucená anýzem a přelita sladkokyselým nálevem. K řepě se přidala vařená vejce, dále se do řepy nastrouhal křen a přidala se klobása či uzené.

Mezi další typické pokrmy patřily pirohy plněné kyselým zelím a takzvané holubky – pokrm, který se skládá ze sekané a rýže vařené v zelném listu.

SVÁTKY V PRŮBĚHU ŽIVOTA

Svátky v průběhu života byly v minulosti velmi úzce spjaty s náboženskými zvyky a církví. V dnešní době jsou s církví a náboženskými zvyklostmi samozřejmě stále spojeny, avšak v některých případech se tento vliv stal méně výrazným a u některých lidí například kompletně vymizel. Oslavy důležitých svátků a životních milníků se mění společně s dobou, ve které žijeme.

Křest

Křest se v pravoslaví zpravidla provádí krátce po narození dítěte. Po křtu se člověk stává členem církve, je zbaven hříchů a je začleněn do mystického těla Kristova.

Paní Hroncová i všichni její sourozenci byli pokřtěni. Dle jejích slov křest probíhal poléváním, tradičně se však v pravoslavné církvi pokřtívá ponořením třikrát ve jménu tří osob Nejsvětější Trojice, třikrát na památku tří denního Kristova pohřbení a jeho následného vzkříšení.

V rodině pana Škopíka byli také všichni pokřtěni. Situace s jeho křtem je však složitější. Jeho křest vzhledem ke složité době proběhl neoficiálně a doma, kmotrem byl plukovník Jan Ivanco. Později už křest nikdy oficiálně nepodstoupil.

Svatba

V pravoslavné církvi se svátost svatby nazývá Svatá tajina manželství. Jde o svazek, kterým manželé vstupují do Království Božího. Na rozdíl od jiných svateb (katolických, civilních atd.) si manželé nevyměňují slib, protože se předpokládá, že svobodně souhlasí s oddáním. Stejně tak fráze „dokud nás smrt nerozdělí“ není součástí obřadu, svazek uzavřený v chrámu, tedy na posvěcené půdě, trvá věčně, protože Kristus svým zmrtvýchvstáním zvítězil nad smrtí.

Napřed si pár vymění prsteny (tato část se označuje jako zasnoubení), poté mše pokračuje žalmy. Specifickým obřadem pravoslavné církve je korunovace. Kněz spojí ruce snoubenců a oni s rozžatými svícemi kráčejí za ním do kostela, kde klekají na bílé plátno. Kněz pronáší modlitby a přímluvy. Kněz poté vloží na hlavu snoubenců koruny. (Lze koruny pouze přidržet nad hlavami snoubenců.) Akt korunovace a následné žehnání je chápán jako samotná svátost svatby. Obřad dále pokračuje evangeliem a modlitbami ke svatým.

Po obřadu je vystrojena bohatá hostina, na kterou bývá přizván i pop.

Pohřeb

Pohřeb má jasně daný průběh a rituály. Když zemře člen rodiny, napřed několik (zhruba tři) dni zůstával ve svém domě. Mrtvola leží na stole a s ním tam zůstávají jeho nejbližší. Neustále se něco zpívá nebo se modlí. V domě zesnulého se střídají příbuzní a přátelé, aby pozůstali nezůstávali sami. Později, když už mrtví nemohli zůstávat ve svých domech, byli vystavováni v kostelech (například ve skleněné rakvi). Tento zvyk se udržoval dlouho a do jisté míry se udržuje i dnes.

Samotný pohřeb jako bohoslužba je zakotvený v katechismu pravoslavné církve. Důležité jsou symboly – mrtví jsou například pohřbíváni v oblečení představujícím jejich povolání, s překříženými rukama, pravá je nahoře. V levé ruce drží mrtvý klíč nebo ikonu jako symbol víry.

Po pohřbu následuje bohatá hostina, často trvá až několik dní a je na ni přizván i pop. V moderní době se může hodovat například v pronajatých prostorech (například kulturní zařízení), zvláště pokud jde o velký pohřeb.

Během první nedělní mše po pohřbu se slouží litie, krátká bohoslužba za zesnulého. Po čtyřiceti dnech a na roční výročí se slouží takzvaná panychida, vzpomínková bohoslužba za pokoj duše zesnulého.

Existují i necírkevní pověry ohledně pohřbů. Paní Hroncová vzpomínala například na to, jak je matka vždy nabádala, aby se hned po návratu z pohřbu dotkli kamen, aby se jim nezdařily zlé sny. Pan Škopík například vzpomínal, že mrtví nemohli být přenášeni přes vodu. Proto v některých obcích vznikaly hřbitovy na dvou stranách potoku nebo řeky.

Pan Škopík si také vzpomíná, že při návštěvě rodiny na Slovensku se setkal s takzvanými plačkami, které měly za úkol oplakávat zesnulého.

ZÁVĚR

Na příběhu obou pamětníků můžeme vidět, že tradice si rodiny zachovaly a stále je udržují. Tradice se předávaly z generace na generaci mnoho let a ani válka, ani přesun do úplně cizího kraje je nezničily. Tradice nejde zapsat nebo schovat do muzea za vitrínu – tradice a zvyky musíme žít. Jak paní Hroncová, tak pan Škopík nám mohou být příkladem, že to šlo dřív a jde to i dnes.

Anežka Vrbová, Klára Vokálová, Bruntál 2024

Foto: *archív pamětníkův*

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Rozhovor s paní Hroncovou

Rozhovor s panem Zdeňkem Škopíkem

Bruntálský kurýr 2005, 6. 9., Propletené osudy, strany 1–2

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Medzilaborce (okres) [online]. Poslední úprava: 7. 10. 2023 [citováno 6. 11. 2024]. Dostupný z WWW: [https://sk.wikipedia.org/wiki/Medzilaborce_\(okres\)](https://sk.wikipedia.org/wiki/Medzilaborce_(okres))

Štatistický úrad Slovenskej republiky, dostupný z WWW: https://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/home!/ut/p/z1/04_Sj9CPykssy0xPLMnMz0vMAfljo8ziA809LZycDB0NLPyCXA08QxwD3IO8TAWNTEz1wwkpiAJKG-AAjgZA_VFgJc7ujh4m5j4GBhY-7qYGno4eoUGWgcbGBo7GUAV4zCjIjTDIdFRUBADse0bP/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/

Centrum pre tradičnú ľudovú kultúru, Karička z Parchovian, citace 6. 11. 2024, dostupné z WWW: <https://www.ludova.kultura.sk/zoznam-nkd/karicka-z-parchovian/?highlight=kari%C4%8Dka>

Úrad Medzilaborce, citace 6. 11. 2024, dostupné z WWW: <https://www.medzilaborce-urad.sk/>

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Jednotné zemědělské družstvo [online]. Poslední úprava: 29. 7. 2024 [citováno 6. 11. 2024]. Dostupný z WWW: https://cs.wikipedia.org/wiki/Jednotn%C3%A9_zem%C4%9Bd%C4%9Blsk%C3%A9_dru%C5%BEstvo

KOSANIENKO, Arina. Pravoslavné pohřební obřady a obyčaje [online]. 29. 5. 2020 [cit. 6. 11. 2024]. Dostupný na WWW: https://www.hks.re/wiki/ls2020:pravoslavna_cirkev

NEUVEDEN, GO SLOVAKIA, Vánoční zvyky a tradice na východě [online]. Poslední úprava 8. 6. 2020, citace 6. 11. 2024. Dostupný z WWW: <https://goslovakia.sk/cs/stories/168-vanocni-zvyky-a-tradice-na-vychode>

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Oblátka [online]. Poslední úprava: 28. 10. 2020 [citováno 6. 11. 2024]. Dostupný z WWW: <https://sk.wikipedia.org/wiki/Obl%C3%A1tka>

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Rudolf Jasiok [online]. c2024 [citováno 6. 11. 2024]. Dostupný z WWW: https://cs.wikipedia.org/wiki/Pravoslavna%C3%A1_svatba

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Pravoslavná svatba [online]. Poslední úprava: 18. 1. 2024 [citováno 6. 11. 2024]. Dostupný z WWW: https://en.wikipedia.org/wiki/Marriage_in_the_Eastern_Orthodox_Church

NEUVEDEN. Svatá Tajina sňatku. [online] Dostupný z WWW: <https://download.pravoslavi.cz/bohosluzby/svatba-w.pdf>

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Svetlice [online]. Poslední úprava 23. 10. 2024 [citováno 6. 11. 2024]. Dostupný z WWW: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Svetlice>

HERTL, David. ČESKÝ ROZHLAS. Rok 1944: Konečně

doma! Co znamenala Karpatsko-dukelská operace [online]. 11. 9. 2018 [cit. 6. 11. 2024]. Dostupný na WWW: <https://plus.rozhlas.cz/rok-1944-konecne-doma-co-znamenala-karpatsko-dukelska-operace-7610209>

Autor neuveden. PAMĚŤ NÁRODA. Karpatsko-Dukelská operace [online]. [cit. 6. 11. 2024]. Dostupný na WWW: <https://www.pametnaroda.cz/cs/karpatsko-dukelska-operace-1>
JUNGWIRTH, Tomáš; TRYŠČUK, Petr. PAMĚŤ NÁRODA. plukovník v. v. Viktorie Ivancová [online]. 27. 11. 2008 [cit. 6. 11. 2024]. Dostupný na WWW: <https://www.pametnaroda.cz/cs/ivancova-viktorie-1923>

KRUPKA, Jaroslav. DENÍK.CZ. Karpatsko-dukelská operace: Při těžkých bojích vzduchem létaly ruce i hlavy [online]. 6. 10. 2024 [cit. 6. 11. 2024]. Dostupný na WWW: <https://www.denik.cz/historie/karpatsko-dukelska-operace-slovenske-narodni-povstani-vojaci-dukla.html>

HADRAVA, Lukáš. ČESKÁ TELEVIZE. Karpatsko-dukelská operace – československá armáda se probíjela na Slovensko [online]. 6. 10. 2009 [cit. 6. 11. 2024]. Dostupný na WWW: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/svet/karpatsko-dukelska-operace-ceskoslovenska-armada-se-probojovala-na-slovensko-189310>

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Karpatsko-dukelská operace [online]. c2023 [citováno 6. 11. 2024]. Dostupný z WWW: <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Karpatsko-dukelska%20operace&oldid=22969599>

GAZDÍK, Jan. ECONOMIA, A.S.. Sdílet článek Zbytečný masakr, nebo vrchol války? Dukla dál dělí Čechy [online]. 6. 10. 2014 [cit. 6. 11. 2024]. Dostupný na WWW: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/dukelska-bitva-vyvolava-i-po-70-letech-hadky-a-zlou-krev/r-108262f04b1111e4862d002590604f2e/>

OK MO ČR. MINISTERSTVO OBRANY ČR. Uplynulo 80 let od Karpatsko-dukelské operace, 6. října 1944 čs. jednotky poprvé překročily hranice Československa [online]. [cit. 6. 11. 2024]. Dostupný na WWW: <https://mocr.mo.gov.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/uplynulo-80-let-od-karpatsko-dukelske-operace--6--rijna-1944-cs--jednotky-poprve-prekrocily-hranice-ceskoslovenska-254107/>

FLIEGER, Jan. Ivanco, Jan [online]. [cit. 6. 11. 2024]. Dostupný na WWW: <https://www.valka.cz/Ivanco-Jan-t36974#138732>

AUTOR NEUVEDEN, (Wade). Jasiok, Rudolf [online]. [cit. 6. 11. 2024]. Dostupný na WWW: <https://www.valka.cz/Jasiok-Rudolf-t64480#561743>

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Buzuluk [online]. c2024 [citováno 6. 11. 2024]. Dostupný z WWW: <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Buzuluk&oldid=23931304>

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: 1. československý armádní sbor [online]. c2024 [citováno 6. 11. 2024]. Dostupný z WWW: https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=1._%20%C4%8Deskoslovensk%C3%BD_arm%C3%A1dn%C3%AD_sbor&oldid=24157833

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Zbojné [online]. c2024 [citováno 6. 11. 2024]. Dostupný z WWW: <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Zbojn%C3%A9&oldid=24338346>

PILAROVÁ, Terezie. 3. část: Období 2. světové války [online]. [cit. 6. 11. 2024]. Dostupný na WWW: <https://havirov-historie.cz/vzpominky-karla-jasioka/3.cast-obdobi-2.svetove-valky>

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Rudolf Jasiok [online].

c2024 [citováno 6. 11. 2024]. Dostupný z WWW: https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Rudolf_Jasiok&oldid=23909301

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Východoslovenská nářečí [online]. c2022 [citováno 6. 11. 2024]. Dostupný z WWW: https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=V%C3%BDchodoslovensk%C3%A1_n%C3%1%C5%99e%C4%8D%C3%AD&oldid=21719067

NEUVEDEN. (Janka). Slovenské nářečia [online]. 13. 2. 2021 [cit. 6. 11. 2024]. Dostupný na WWW: <https://www.jazykove-vzdelavanie.sk/2021/02/slovenske-narecia/>

AUTOR NEUVEDEN. Územné členenie slovenských nářečí [online]. [cit. 6. 11. 2024]. Dostupný na WWW: <https://slovakia.eu/intro/language/dialects?hl=sk>

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Pravoslavná církev [online]. c2024 [citováno 6. 11. 2024]. Dostupný z WWW: https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Pravoslavn%C3%A1_c%C3%ADrkev&oldid=24256242

AUTOR NEUVEDEN. PAMĚŤ NÁRODA. Slovenské národní povstání [online]. [cit. 6. 11. 2024]. Dostupný na WWW: <https://www.pametnaroda.cz/cs/slovenske-narodni-povstani-0>

DENČEVOVÁ, Ivana Chmel. ČESKÝ ROZHLAS. Slovenské národní povstání je pro Slováky podobné monstrum, jako pro nás Benešovy dekrety, přirovnává historik [online]. 26. 8. 2024 [cit. 6. 11. 2024]. Dostupný na WWW: <https://plus.rozhlas.cz/slovenske-narodni-povstani-je-pro-slovak-y-podobne-monstrum-jako-pro-nas-benesovy-9299780>

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Slovenské národní povstání [online]. c2024 [citováno 6. 11. 2024]. Dostupný z WWW: https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Slovensk%C3%A9_n%C3%A1rodn%C3%AD_povst%C3%A1n%C3%AD&oldid=24346028

AUTOR NEUVEDEN. PRAVOSLAVNÝ KATECHISMUS: DÍL V. O bohoslužbách. [online]. [cit. 6. 11. 2024]. Dostupný na WWW: <https://pravoslavi.cz/katechismus/v.html>

OBSAH

ÚVOD

HISTORICKÝ KONTEXT

Jan Ivanco

ŽIVOTNÍ PŘÍBĚHY

Region Horný Zemplín a okres Medzilaborce

Paní Marie Hroncová (roz. Pizurová)

Pan Zdeněk Škopík

NÁŘEČÍ VÝCHODNÍHO SLOVENSKA

Církevní svátky

Pravoslavná mše

VÁNOCE

VELIKONOCE

SVÁTKY V PRŮBĚHU ŽIVOTA

Křest

Svatba

Pohřeb

ZÁVĚR

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Tradícia ochotníckeho divadla na Kysuciach

K oceneným prácam náležal článok Kataríny Bobovčákovej z Gymnázia v Turzovke **Tradícia ochotníckeho divadla na Kysuciach**. V podstate celý článok predkladáme.

OBSAH

ÚVOD

OCHOTNÍCTVO NA KYSUCIACH
SÚČASNOSŤ OCHOTNÍCTVA NA KYSUCIACH
ZÁVER
POUŽITÁ LITERATÚRA

ÚVOD

Slovensko je krajina s bohatým kultúrnym dedičstvom vo všetkých sférach – či už ide o umeleckú, hudobnú, architektonickú, literárnu alebo divadelnú.

Divadelná tradícia má po celej našej krajine rozvité korene. Tradícia ochotníckeho divadla na Kysuciach patrí medzi jedny z najstarších a najrozvinutejších kultúrnych tradícií na tomto území. Je potrebné ju udržiavať, chrániť si ju a zachovať pre ďalšie generácie ako súčasť kultúrneho dedičstva.

Cieľom našej práce je oboznámiť širokú verejnosť nielen o starších divadelných súboroch, ktoré postupne vznikali, ale aj o tých, ktoré fungujú doteraz a sú aktívne u nás i za hranicami Slovenska.

Na Kysuciach je najznámejšia svojou divadelnou tradíciou práve Čadca, avšak celé naše územie je touto umeleckou tra-

díciou prepletené a považujeme za prospešné oboznámiť širšiu verejnosť aj s ďalšími kysuckými lokalitami, kde sa ochotníctvo vyvíjalo alebo sa stále rozvíja.

OCHOTNÍCTVO NA KYSUCIACH

Územie Kysúc začalo rozkviatať divadlom, zväčša ochotníckym, v pomerne rovnakom čase ako celé Slovensko, na prelome 19. a 20. storočia. Vďačiť môžeme predovšetkým Jánovi Palárikovi, rodákovi z Rakovej, ktorý bol významným slovenským scenáristom a dramatikom. Pre ochotníkov mal svoje vlastné opodstatnenie: keďže Palárikove hry zobrazovali všedné životné situácie a neboli to komplexné drámy, ochotníkom padli do oka. Palárik pre amatérskych hercov nestaval nezvládnuteľné úlohy, a práve preto sa stal jedným z najobľúbenejších slovenských autorov.

Na Palárikovu pamiatku v Čadci 6. 3. 1921 vznikol Miestny odbor Matice slovenskej. Ochotníci zahrli v tom roku v máji svoje prvé predstavenie, hru Ferka Urbánka *Bludár*. Pre nedostatok miesta rozvíjajúcej činnosti vznikol kultúrny stánok – základ pre súčasný Palárikov dom v Čadci, s listinou a textom: „*Budúcim pokoleniam!*“ Na pamätnej listine sa nachádzajú podpisy a pečať „*Dramatický krúžok ‚Palárik‘ v Čadci*“. Slávnostný prejav mal na starosti spomínaný Štefan

Krčméry, vychádzajúc zo Štúrovho prejavu. Dostavbou Palárikovho domu sa začala epocha ochotníkov, ktorí mohli v týchto priestoroch rozvíjať svoj talent aj naďalej.

Nemožno nespomenúť aj Palárikov divadelný krúžok pri MO MS v Čadci. Ten prehĺbil divadelnú prácu na celých Kysuciach, bol hlásateľom pokrokových tradícií divadlom a usporiadal okresné divadelné súťaže. Od roku 1936, keď sa usporiadala prvá súťaž, až po poslednú v roku 1949, sa na javisku Palárikovho domu vystriedalo až 19 obcí. Organizovali sa aj kurzy pre režisérov, kde odborníci pomáhali mladým nadšencom zdokonaľovať ich talent. Palárikov krúžok sa zúčastňoval taktiež celoslovenských súťaží (v Martine). Divadlo sa nešírilo iba v kultúrnych sférach, ale aj za školskými lavicami. Gymnázium v Čadci sa môže taktiež pyšiť vlastným divadelným súborom študentov.

Raková si svoju divadelnú tradíciu držala naprieč dlhými rokmi. Nešlo iba o Palárika, ale taktiež o ochotnícke súbory, ktoré pomaly vznikali. V roku 1977 vznikol na Rakovej detský ochotnícky súbor Čajka. Raková je známa celoslovenskou divadelnou ochotníckou súťažou Palárikova Raková, ktorej prvý ročník sa konal v roku 1968. Na tejto súťaži sa ročne zúčastňovali desiatky ochotníckych súborov a táto tradícia trvá dodnes. Na divadelné dosky Palárikovej Rakovej prichádzali divadelníci z Čadce, Kysuckého Nového Mesta, Trnavy, Martina, Brezna. Ochotníkom táto súťaž vo všeobecnosti dávala šancu zažiariť a mnohí z nich boli naprieč ročníkmi ocenení. V roku 1987, čo bol jubilejný 20. ročník, sa súťaže zúčastnili aj činoherci zo Slovenského národného divadla. V tomto roku sa predstavili ochotníci z Kysuckého Nového Mesta hrou Ivana Bukovičana: *Kým kohút nezaspieva*.

V Kysuckom Novom Meste sa tiež dá rozprávať o dlhej ochotníckej tradícii. Divadelný súbor vznikol už v roku 1906 a odvtedy aktívne funguje doteraz. V roku 1986 napríklad uviedli veselohru *Kubo* od Jozefa Hollého. Pre časopis Pravda (Bratislava, 1986) autor článku Miroslav Polakovič udáva výpoveď vedúceho odboru ZUČ Stanislava Tichého, ktorý opisuje podmienky ochotníkov nasledovne: „*Odkedy vznikol náš stánok kultúrny, priestorové ťažkosti nemáme. Skúšanie v byte či vo výrobných halách je tiež za nami. Hapruje skôr situácia v kostýmoch. Pri hrách s tematikou súčasnosti herci musia využívať svoje oblečenie.*“ (časopis Pravda, Bratislava, Miroslav Palakovič, 19. 4. 1986)

Aj z takejto výpovede vieme posúdiť, že ochotnícke podmienky neboli vždy najideálnejšie. Avšak taktiež je jasné aj to, že ochotníci boli odjakživa zapálení pre svoju činnosť a vedeli sa vynásť aj napriek obmedzeným zdrojom.

Turzovka sa stala rovnako centrom mnohých ochotníckych vystúpení aj samotných súborov. V období „Veľkej Turzovky“ (do roku 1954, keď boli k nej pripojené aj okolité obce) pokračovala so starou divadelnou tradíciou a to s uvádzaním dvoch až troch hier za rok. Patrili k nim známe diela ako *Bačova žena*, *Ženský zákon*, *Kmotrovci*, *Škriatok* ...). Divadlo bolo

I. Bukovčan	Hľadanie v oblakoch	7	I. Gajdičiar	1971
J. Chalupka	Všetko naopak	8	I. Gajdičiar	1972
V. Werner	Právo na hriech	9	I. Gajdičiar	1972
V. M. Zátarecká	Za frontom	13	I. Gajdičiar	1974
N.V. Gogol	Ženba	9	I. Gajdičiar	1975
J. B. P. Molière	Oklamaný manžel	12	I. Gajdičiar	1976
Š. Králik	Margaret zo zámku	12	I. Gajdičiar	1977
M. Lichardová-M. Lokvencová	Vymenená princezná	20	Š. Halás	1978
C. Goldoni	Škriepky v Chiozze	16	Š. Halás	1979
K. Čapek	Biela nemoc	8	Š. Halás	1980
S. Lichý	Aladinova čarovná lampa	21	Š. Halás	1981
Š. Halás (voľne podľa Shakespeara)	Skrotenie zlej ženy	11	Š. Halás	1983
Š. Halás	Aucassin a Nicoletta	5	Š. Halás	1984
K. M. Walló	Princezná so zlatou hviezdou na čele	15	Š. Halás	1985

Od roku 1974 do roku 1983 bol súbor členom Stálej divadelnej ochotníckej scény pri OOS Čadca.

Tabuľka divadelných predstavení v Turzovke (1971 – 1985)

vtedy jedným z mála činiteľov, ak nie jediným, ktorý v obciach a v meste šíril vzdelanosť, kultúru a osvetu. Návšteva divadla bola pre vtedajších obyvateľov prvý styk s umením.

Divadlo spájalo ľudí, riešilo problémy nielen národného a politického charakteru, ale neskôr sa väčšmi zameriavalo na obecné problémy. Divadelníci hrami vyjadrovali nespokojnosť s konaním obce alebo naopak chválili obec. Možno práve svojou expresivitou sa divadlo stalo kľúčovou časťou mestského kultúrneho bytia.

Na začiatku 20. storočia žilo ochotnícke divadlo v miestnej škole, kde žiaci hrávali úryvky z hier – scénky – pri slávnostných príležitostiach. Po rokoch sa ešte nepodarilo sformovať väčší divadelný súbor, ktorý by prispieval svojou aktivitou. Z historických prameňov ani nemáme presný dátum vytvorenia divadelného súboru v Turzovke. Prvou uvedenou hrou, ktorá podnietila vznik skutočného ochotníckeho súboru, bola *Rozmarjín* od Ferka Urbánka. (Hrali: Ján Gažík, Valéria Menkynová, Mária Fundárková, Štefan Fundárek, Terézia Varmusová, Irma Škoríková, Július Škorík, Eva Chudejová a ďalší). Táto hra bola uvedená v 20. rokoch minulého storočia vďaka telovýchovnej jednote „Orol“. Po úspešnom predstavení vzbierané peniaze použili na kúpu vybavenia.

Dôležitým bol rok 1933, keď sa divadelná činnosť rozrástla do nezvyčajných rozmerov. Začali vznikať divadelné krúžky v Korní, na Vyšnom Konci, v Riečkach, v Kline a na Vrchu Predmiera vznikli žiacke súbory. Od roku 1930 po rok 1946 sa v Turzovke odohralo dokopy 82 divadelných predstavení. V 42 z nich účinkoval ochotnícky herec Jozef Sučík. Hry, ktoré mali veľký úspech u divákov, sa neobišli bez reprízy. Divákov väčšinou lákal názov a v prameňoch pri hrách niekedy nie je ani uvedený autor (nepovažovali to za podstatné). Zúčastňovali sa „divadelných pretekov“ (archaický názov pre divadelné súťaže, akými bola napríklad Palárikova Raková) v Čadci aj Martine. Turzovskí ochotníci boli ale aktívni aj v celonárodných akciách.

Podľa výrokov Jána Lemeša sa v obci Vysoká nad Kysucou založil ochotnícky krúžok „Kysučan“ v roku 1949, ktorý avšak nemal dlhé trvanie. V tých rokoch sa začalo viac zameriavať na masové divadelné organizácie. Väčší úspech mal súbor ZK ROH, založený v rovnakom roku, ktorý odohral pár diva-

delných predstavení a obyvatelia sa im tešili v hojnom počte. Avšak v 50. rokoch zasiahli divadelníkov nemilé časy. Spomínaný súbor ZK ROH upadal, takmer bol neaktívny, zatiaľ čo súbory v osadách a okolitých obciach taktiež prestali produkovať toľko predstavení. Divadelná scéna v Turzovke a okolí preto začala pomerne rýchlo upadať. Jozef Sučík uvádza, že posledným „poriadnym“ divadelným predstavením na našom území bol Revízor (júl 1951) až do roku 1955. Vtedy prišli do Turzovky 3 súbory – z Klokočova, Ostravice a Kysuckého Nového Mesta.

Všeobecne sa z ochotníckej tvorby najviac zapísali diela „Čaj u pána senátora“ (Ivan Stodola) v réžii Eleny Janišovej, Bukovčanovo *Hľadanie v oblakoch* a Matušíkovej *Kristína* v réžii Františka Jašíka. Až v roku 1963 vzniká základ nového divadelného súboru, ktorý uviedol hru Karla Čapka *Matka*, v réžii Eleny Janišovej. Odvtedy divadlo v Turzovke znova nabralo širšie rozmery. Najviac hraná hra bola *Aladinova čarovná lampa* (S. Lichý), ktorú ochotníci zopakovali 21krát.

Turzovské divadlo sa taktiež rozrastalo hlavne v školách, kde podporovalo rozvoj mládeže a ich kontakt a vzťah s materinským jazykom. Nešlo iba o školské združenia, ale taktiež o združenia, kde deti trénovali a dozerali na ne i knazi (Miestne združenia katolíckej mládeže). Meštianska škola v Turzovke zahrala v roku 1933 divadelnú hru „*Zlatá niť*“ a „*Hlúpy*

Jano v zakliatom zámku“. Podobné združenia sa začali vytvárať aj v školách po blízkom okolí.

Korňa, ktorá bývala časťou Veľkej Turzovky, bola takmer plná kultúrneho vyžitia. Aj toho divadelného. Zo začiatku šlo iba o vystúpenie tried pod vedením učiteľov slovenského jazyka, ktorí v mládeži pestovali semienko kultúry od útleho veku. Tí si brali príklad od ochotníka Jozefa Sučíka a vďaka nemu 18. apríla 1937 zahrli žiaci ľudovej školy predstavenie *Martinko Klingáč*. Javisko i kulisy si postavili sami. V roku 1935 zahrli v Turzovke dokonca dve divadelné hry – *Marcipánová chalúpka* a *Pohádka zimného večera*. Po roku 1949 sa začal rozvíjať ochotnícky krúžok v korňanskej škole. Rok 1956 bol pre ochotníkov zas a znova úrodným. Žiaci 1. apríla zahrli hru *Škriatok*, pod vedením učiteľa P. Valacha a pozrelo si ju okolo 120 divákov. Väčší úspech mala hra na konci tohto roka, a to *Pytliakova žena*, kde herci potešili svojím umeleckým prevedením vyše 200 divákov. Okrem detských divadelných súborov sa ale rozvíjalo aj divadlo pre dospelých, ktoré v roku 1972 pod vedením Márie Comorkovej uviedlo hru *Páva* (Božena Slančíková Timrava). Hlavnej úlohy sa zhostil Ľudovít Štefák so svojou nastávajúcou Annou Kotkovou. Korňanskí divadelníci boli úspešní nielen vo svojom rodisku, ale taktiež aj v okolí, dokonca sa zúčastňovali súťaží, akými bola už spomínaná Palárikova Raková.

Korňanskí divadelníci s režisérkou, učiteľkou Máriou Comorkovou

SÚČASNOSŤ OCHOTNÍCTVA NA KYSUCIACH

V súčasnosti si ľudia na Kysuciach zachovávajú a chránia tradíciu ochotníctva, napriek tomu, že niektoré zo spomínaných súborov v dnešnej dobe už nepôsobia. Divadlo v súčasnosti nie je ani v Korní ani v Turzovke, ale dúfame, že sa korene starej tradície znova obnovia. Na Kysuciach do dnešného dňa aktívne divadelne žije Čadca. Od roku 1981 tu pôsobí detský a mládežnícky súbor Eva. Súbor je nielen oceňovaný na celom Slovensku, ale taktiež aj vo svete. V roku 1989 sa zúčastnili Svetového festivalu detských divadiel v Nemecku, opakovane v roku 2006. Réžia tohto súboru patrí Eve Matysovej a organizačným vedúcim je Viera Mudierová. V roku 2024 sa tento súbor dostal do Francúzska i do Valašského Meziříčí v Českej republike. V Čadci taktiež sídli aj divadelný súbor Jána Palárika pre dospelých, ktorý nielenže predstavuje svetové divadelné inscenácie, ale taktiež aj inscenácie autorov Kysúc.

Raková sa každoročne teší súťaži Palárikova Raková, tento rok už 56. ročníku. Tohtoročná divadelná súťaž sa konala 22. – 26. 4. 2024, sprevádzaná dlhým zoznamom zúčastnených súborov. Zúčastnili sa napríklad divadelný súbor Eva, divadelný súbor Tretiaci, Staškovan, DS Jána Chalupku mesta Brezno, ochotnícke divadlo Driak, KATALPA i Divadelná jedáleň. V roku 2024 získalo prvé miesto divadlo RosArt, pričom boli ocenené aj ostatné súbory, nielen na prvých troch miestach, ale aj v individuálnych cenách – môžeme spomenúť kysucký súbor Staškovan, ktorý získal Cenu Martina Kolesára.

Súbor Staškovan patrí k jedným z veľmi aktívnych súborov, pôsobiaci od roku 1955. V roku 2022 zahrli hru *A furt sa pije*, ktorej autorkou je Mgr. Juliana Belková. O dva roky neskôr sa autorka znova vyhrala s hrou *NA LAMPÁRNI*, za ktorú divadelný súbor získal spomínanú cenu.

Divadelný súbor pre dospelých v Kysuckom Novom Meste na začiatku tohto roka, 23. 2. 2024, uviedol hru *Páračky u babky Justíny* od Kamila Zišku. Od roku 2015 pravidelne uvádzajú jednu hru za dva roky. Súčasnou vedúcou je Kristína Gazdíková, ktorá je aj aktívnou herečkou.

V neďalekej Žiline pôsobia dva divadelné súbory: ART VAMO, ktorý tento rok v spojení s Krajským kultúrnym strediskom Žilina usporiadal divadelný festival súborov DRAMA-TVOR, kde sa môžu prihlásiť aj amatérski autori hier. Ludkovia sú študentský divadelný súbor, ktorý sa úspešne reprezentoval na celoslovenskej súťaži divadla mladých. Mesto Žilina usporadúva DIVADELNÚ ŽILINU, ktorá mala úspech aj 11. – 12. 3. 2024 v Bábkovom divadle v Žiline.

Kysuce sú jedným z regiónov, kde divadlo žije a neustále sa rozvíja. Súčasnosť divadla je pestrá a dosahovaním úspechov sa premieňa na sľubnú budúcnosť.

ZÁVER

Budúcnosť ochotníctva na našom území sa zdá byť nádejná. Kysuce sú plné kultúrnych stredísk a organizácií, ktoré podporujú školské, študentské i dospelé ochotnícke súbory. Navzdory tomu v súčasnosti nie sú ochotníci a divadlo tak vyhľadávanou zábavou. Je pre nás dôležité, aby sme vedomosti o divadle, divadelných podujatiach i o jeho dejinách zdieľali so širokou verejnosťou. Táto tradícia má, ako sme si ukázali, hlboké korene, ktoré potrebujeme naďalej rozvíjať.

Na to, aby sme ich rozvíjali, sme vytvorili nový ochotnícky študentský divadelný súbor BOBOCREW v Turzovke.

BOBOCREW pôsobí od novembra 2023 a na svoje konto si pripísal prvé úspešné vystúpenie autorskej divadelnej hry TATIANA! (Katarína Bobovčáková, 2023) a v súčasnosti sa pripravuje na svoje ďalšie rozpracované projekty. Dúfame, že sa raz zapíšeme do histórie ochotníckych divadiel na Kysuciach a pomôžeme túto nádhernú tradíciu naďalej predávať ďalším generáciám.

POUŽITÁ LITERATÚRA

MATAŠÍK, A.: MAJSTRI SCÉNY. 1. vyd. Bratislava: Perfekt, 2003, 85 s. ISBN 80-8046-249-6

GACÍK, M. – GAJDIČIAR, I. – PAŠTRNÁK, L. a kolektív: Turzovka 1589 – 1989. 1. vyd. Bratislava: Spoločnosť 7 PLUS, s.r.o., 1989, 474 s. ISBN 80-967969-6-8

GAJDIČIAR, I. a kolektív: Turzovka krížom-krážom. 1. vyd. Bratislava: Spoločnosť 7 PLUS, s.r.o., 2010, 501 s. ISBN 978-80-970359-9-0

POUŽITÉ HISTORICKÉ PRAMENE

Palárikovská tradícia na Kysuciach. Zdroj: Jozef Kubík, noviny Matičné čítanie, 18. 9. 1972

V. Paláriková Raková. Zdroj: Matičné čítanie, č. 4, 21. 2. 1972 Čajka z Rakovej. Zdroj: Marián Hudec, Smer, č. 6, Banská Bystrica, 2. 9. 1987

Pred 20. ročníkom Palárikovej Rakovej nielen záľuba. Zdroj: Dominik Matušinký, Smer, č. 9, 1987

Jubilejná Palárikova Raková. Zdroj: Roľnícke noviny, 2. 9. 1987

Jubileum Palárikovej Rakovej. Zdroj: Smer, č. 9, Banská Bystrica, 1987.

Odmenu je potlesk obecnstva – Divadelný súbor v Kysuckom Novom Meste slávi osemdesiatiny. Zdroj: Emil Babín, Pravda, č. 4, Bratislava, 1. 9. 1986

INTERNETOVÉ ZDROJE

Ján Palárik. [online] [citované 12. 10. 2024] dostupné z <<https://www.kysuce.sk/osobnosti/osobnosti-regionu/74/jan-palarik.html>>

<https://www.kultura.mestocadca.sk/subory/eva-detsky-divadelny-subor.html>

<https://dsdknm.webnode.sk/>

<https://www.kulturnekysuce.sk/palarikova-rakova/aktualne/3233-56-palarikova-rakova-3>

<https://kultura.mestocadca.sk/novinky-z-kultury>

<https://www.staskov.sk/sk/ds-staskovan>

<https://krkszilina.sk/2024/02/26/divadelna-zilina-2024/>

<https://sites.google.com/view/ochotnickedivadlosk/>

OBRAZOVÉ ZDROJE

Obr. č. 1: GACÍK, M. – GAJDIČIAR, I. – PAŠTRNÁK, L. a kolektív: Turzovka 1589 – 1989. 1. vyd. Bratislava: Spoločnosť 7 PLUS, s.r.o., 1989, 474 s. ISBN 80-967969-6-8

Obr. č. 2: GACÍK, M. – GAJDIČIAR, I. – PAŠTRNÁK, L. a kolektív: Turzovka 1589 – 1989. 1. vyd. Bratislava: Spoločnosť 7 PLUS, s.r.o., 1989, 474 s. ISBN 80-967969-6-8

Obr. č. 3: GACÍK, M. – GAJDIČIAR, I. – PAŠTRNÁK, L. a kolektív: Turzovka 1589 – 1989. 1. vyd. Bratislava: Spoločnosť 7 PLUS, s.r.o., 1989, 474 s. ISBN 80-967969-6-8

Vyhlasenie tém Pražskej medzinárodnej konferencie slovenských a českých stredoškolákov k 80. výročiu ukončenia II. svetovej vojny na rok 2025

Projekt: Pražská mezinárodní konference českých a slovenských středoškoláků k výročí ukončení II. světové války – migrace, národnostní menšiny, regiony.

Projekt pod odbornou záštitou Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR je zaměřen na vzdělávání a samostatnou tvůrčí práci žáků středních škol a II. stupně ZŠ pod vedením pedagogů v oblasti novodobé historie, národnostních menšin a poválečných migrací: slovenské, německé, ukrajinské, židovské, maďarské a řecké, podle oblasti zájmu studentů. Je věnován 80. výročí ukončení II. světové války, situaci v migracích a menšinách v ČR a SR po roce 1945. Půjde o celoroční činnost, která bude zakončena Pražskou mezinárodní konferencí. Žáci se pod vedením pedagogů soustředí na sledování minorit a jejich potomků, na vztah minority a majority, na generaci prarodičů, rodičů, ale i na děti a mládež. Žáci ve vybraných regionech zachytí poválečné migrace, které menšinové obyvatelstvo postihly. Pamětníci, často prarodiče, jakož i starší generace z minority i majority jsou zpravidla nositeli hlavních informací. Pamětníků ale rychle ubývá, a proto i sběr vzpomínek nabývá na důležitosti. Projekt vedou pedagogové s konzultanty a odborníky z ČR a SR. V projektu rezonují česko-slovenské vztahy, slovenský jazyk a porovnání situace migrací a menšin v ČR a SR.

Projekt kromě minorit osloví většinovou společnost, počítá se s jejich zájmem a osloví také místní instituce se zájmem o soudobé dějiny svého regionu. Žákovské práce budou vyhodnoceny

plánem a komisí složenou z odborníků z ÚSD AV ČR (vojenští historici, etnologové, historici soudobých dějin, spisovatelé). Nejlepší práce budou publikovány ve Studentské příloze časopisu Listy Slovákov a Čechov, kteří chtějí o sebe vedet více... a na portálu ÚSD AV ČR.

Součástí projektu je práce se žáky ZŠ v kroužku mladých horolezců na Praze 5 při ZŠ Jozefská. Část žáků je slovenského původu, část z národnostních menšin a v DOMUSU se setkávají se slovenskou kulturou, jazykem a lidovými zvyky. Píší krátké články do dětské přílohy Orišek, které ze své dnes již původní češtiny překládají do slovenštiny.

Obdobnou činnost vyvíjí DOMUS ve spolupráci se Spolkem semilských Romů pěstujících slovenský folklór, kteří již samostatně dodržují lidové tradice včetně oslav Dušiček, předvánočního zpívání v kostele a mikulášské nadílky se zábavným programem pro děti i rodiče. Z dalších dětských programů je populární vítání léta a méně radostná rozlučka s prázdninami.

Projekt podpořilo MŠMT v ČR, Magistrát hl. m. Prahy a Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí SR. DOMUS SM v ČR, pedagogové i žáci za podporu děkují.

Z konferencie 2024:

Konferenciu otvorila J. E. Ingrid Brocková, veľvyslankyňa Slovenskej republiky

Autorky víťaznej štúdie s prezentáciou Anežka Vrbová a Klára Vokálová, Všeobecné a športovní Gymnázium Bruntál

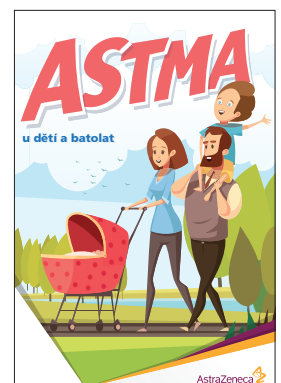
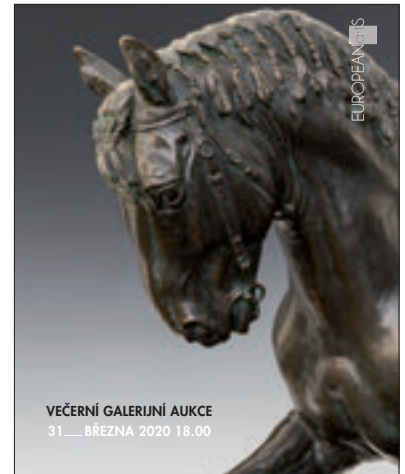
Nina Holéštiaková a Zita Marunová, autorky víťaznej práce v kategórii mladších žiakov Srbské sviatky očami pamätníčky, GVARZ Žilina

Klára Kucová z Life Academy Poprad získala tretie miesto v kategórii starších žiakov za prezentáciu Gorali. Zvyky a tradície

Naše studio tvoří nejen grafici, ale i DTP specialisté pro předtiskovou přípravu. Dáváme si záležet na kreativitě a nápadu, který je posléze vizualizován v našich grafických výstupech.

Nabízíme profesionalitu, spolehlivost, osobní přístup i rozumné ceny.

OTEVŘETE DVEŘE
NEJVYŠŠÍ CENĚ
ZA VAŠI NEMOVITOST

Odhad nemovitosti zdarma
Dědické řízení

+420 724 144 844

jana@janasmidovareality.cz

www.janasmidovareality.cz